

M

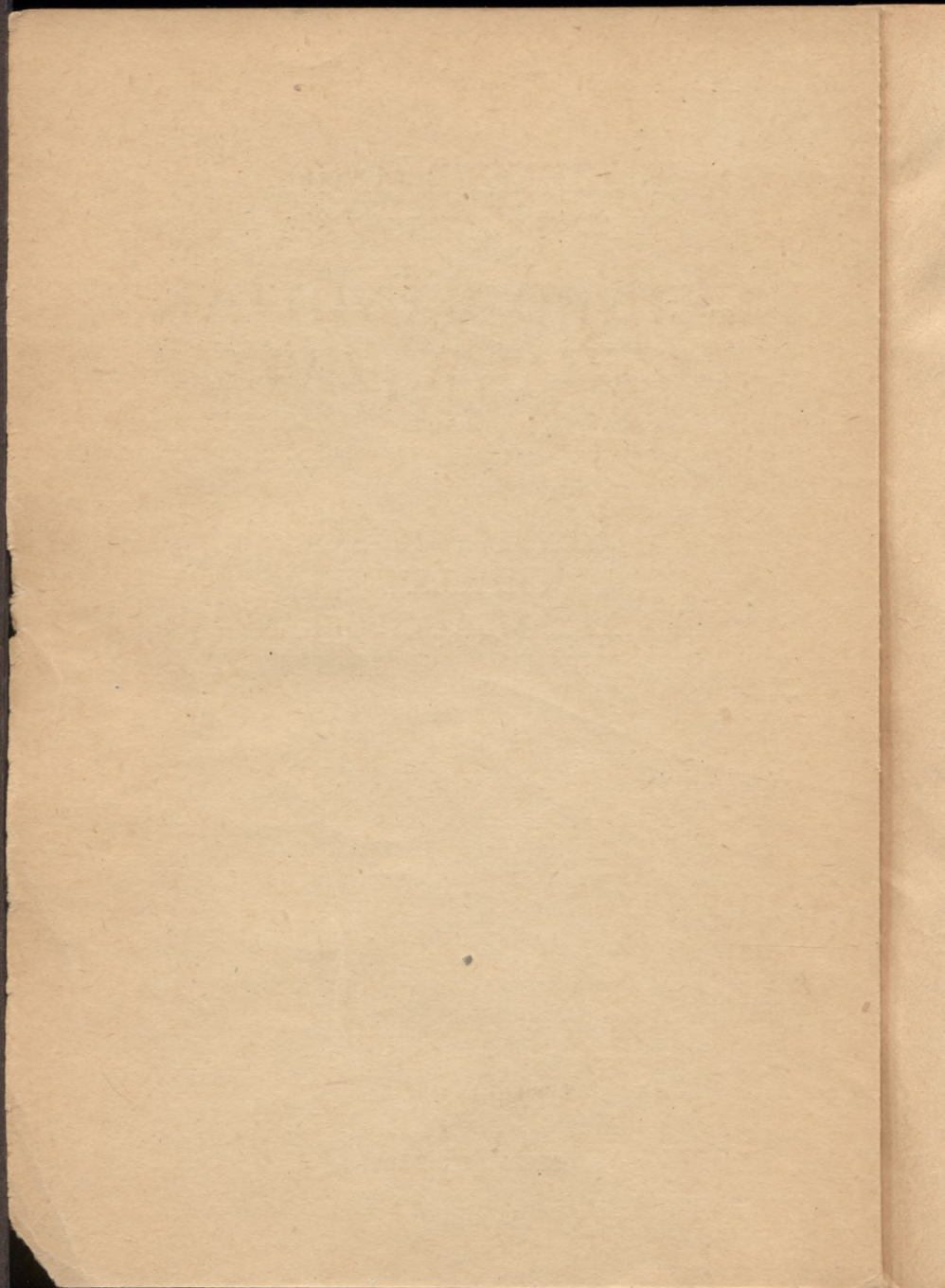
277.705

BUCHINGER MANÓ

**GESTAPO-BANDITÁK
BŰNHALMAZATA**

TIZENNÉGY HÓNAP
A HITLERI
KONCENTRÁCIÓS TÁBORBAN

SZERZŐ KIADÁSA

BUCHINGER MÁNÓ

**GESTAPO-BANDITÁK
BŰNHALMAZATA**

TIZENNÉGY HÓNAP
A HITLERI
KONCENTRÁCIÓS TÁBORBAN

SZERZŐ KIADÁSA

M 274.705

Ciszgós Széchényi Könyvtár

Leltári szám:

V419-6194 / 1964

Felelős kiadó: Buchinger Manó
3145.45. — Hungária Nyomda Rt. Budapest
Felelős: dr. Bródy László

Berezető szarak

Mauthausen a hitlerista banditák internálótáborának egyike. A község, amelyről a tábort elnevezték, Ausztriában van, a Duna balpartján fekszik, Béctől vagy 180 kilométerre, az úgynevezett Ober-Donau területén. A tábor fenyvesektől körülvevett, dombos területen épült. A környék területi szépsége mintha mentegetődni akarna azok miatt a véres barbárságok miatt, amelyeket a tábor urai védtelen és ártatlan emberek ellen éveken keresztül elkövettek. Mauthausent a megsemmisítések táborának, *Ver-nichtungslager*-nek nevezték. «*Mordhausen*» néven is emlegették. Ebben a táborban töltött el e sorok írója a magyar politikai közélet többszáz képviselőjével együtt tizen-négy hónapot és az itt következő sorokban ennek az időnek élményeiről kíván a valósághoz híven, bár nagyjából csak a kirívóbb élményekről beszámolni.

A beszámolóra csak némi gátlások leküzdése után határoztam el magam. Vállalkoztam megírására azért, mert a hallgatás bűn volna és mert ezeknek *a világraszóló gazságoknak a leleplezése valóban kötelesség.*

Előljáróban még azt is meg akarom jegyezni, hogy Mauthausen miatt vagy azokért a hasonló bűnökért, amiket a Mauthausenéhoz hasonló helyeken a hitlerista gazemberek elkövettek, *a német néppel szemben nem maradt bennem haragos gyűlölet.* Meggyőződésem, hogy a német nép segíteni fogja a világot abban, hogy végrehajthassa a hitlerizmus bűnösei ellen való ítéletét s ezzel le fogja mosni magáról ennek a politikai kolerának a szennyét és átkát és *testvériesülni fog a világ többi népével.*

Az első órákban...

1944 március 19-én hitleréknek Magyarországra való betörése napján, reggel 1/29-kor sógorom azt telefonálta, hogy „a rokonok megérkeztek“. Ennek az üzenetnek az értelme elég homályos volt, de gondoltam, hogy a németek betöréséről lehet csak szó. Nehány perc múlva egy körúti kávéházban találkoztunk. A körút képe a Nemzeti Színház környékén mozgalmas és eleven volt, a német hadsereg kocsijai, szerelvényei mutatták, hogy az esemény, amitől féltünk, csakugyan bekövetkezett. Magyarországot, a szövetséges országot hitlerék megszállták, mégpedig oly módon, hogy brutálisabban az ellenség sem tehetne volna. A nemzetközi jogszokások és mindenféle lojalitás ellenére már a bevonulás első óraiban magyar honpolgárokat, neves politikusokat hurcoltak el, gyalázatos útvonalon legelső állomásaik egyike a Népszava szerkesztősége és nyomdája volt.

Mikor meghallottam, hogy az SS-legények már hajnali 3 óra óta a Népszavánál vannak, megkíséreltem a helyszínen érdeklődni, de a kapunál már a német post ridegen visszautasított... Délelőtt 10 óra tájban a Vasasokhoz mentem, azt gondolván, hátha ott már valami közelebbit tudnak, vagy valamelyes tanácskozást lehetne rögtönözni. Már ez sem volt lehetséges.

Vasárnaponként az utóbbi években rendszerint nem szoktam otthon tartózkodni. Azon a vasárnapon egy barátomnál ebédeltem, onnan elmentünk a körútra és délután 5 óráig néztük az utca érdekes forgalmát. Onnan mintha csak búcsúzkodni készültem volna, egy-két ro-

konomat látogattam meg. Estére, ahogy szoktam, elmentem sógoromhoz, dr. Ladányi Ármin elvtárshoz és itt ért már a meglepetés.

Bujdosási kísérletek

Sógoroméknál, ahova egy órával később érkeztem, mint ahogy vasárnaponként szoktam, már el volt sötétítve. Ahogy becsengettem, már fölindultan jöttek elém, szinte tuszkoltak kifelé, mondván, hogy menjek, siessek, mert a németek már önáluk is kerestek... Valami élelmiszerfélét dugtak a zsebembe és máris kívül voltam az ajtón, már künn álltam az utcán, a Nyugati pályaudvar előtt, már ott láttam magam életem második bujdosása vagy emigrálása előtt, csak éppen azt nem tudtam, hogy ezen az éjjelen mitévő legyek és hova menjek aludni, mert hiszen a hazamenetel már azt jelentette volna, hogy a németek karjaiba rohanok.

Első utam a közelben lakó egyik nővéremhez vezetett. Nővérem természetesen azonnal hozzáfogott, hogy ágyat vessen, de ezt olyan sírás és zokogás között tette, hogy percek alatt otthagytam a lakást és ismét az utcán voltam. Innen még egy kísérletet tettem és egy ismerősöm körüli lakására rohantam. Ott is nagyon szívélyesen és nagy részvéttel fogadtak és kijelentették, hogy semmiáron nem engednek haza. Ott ültünk, beszélgettünk, búslakodtunk, de rövidesen azt vettem észre, hogy egy másik szobában az én sorsomról beszélgetnek, még pedig úgy, mintha mégsem volna számukra egészen közömbös dolog, hogy egy ilyen veszélyes, üldözött emberrel együtt kell majd aludniok... Máris kaptam magam és pil-

lanatok alatt megint ott álltam a vaksötét utcán s már az éjjél is közeledett... Ekkor néhány percnyi tételődés után úgy döntöttem, hogy „jöjjön, aminek jönnie kell“ — megyek haza a lakásomra... Éjjél előtt néhány perccel otthon voltam. Csengetésemre háztartási munkásnőm nyitott ajtót és halotthalványan csak annyit mondott: „Mégis haza tetszett jönni?“

A németek — mesélte — tíz perccel ezelőtt mentek el, délelőtt 11 óra óta voltak lakásomon, saját kofferemet telecsomagolták írásaimmal és könyveimmel, éjjélkor a várakozást mégis megúnták és elmentek...

„Kun Béla jó ember“...

Nem minden tragikomikum nélkül valók a részletek, amiket háztartási munkásnőm a németeknek a lakásomon való tartózkodásáról elmondott. Nem tud németül és csak törve idézte az ott járt SS-ek szavait, fenyegetéseit és kijelentéseit. A németek egy civilt, valami Volksbundista pribéket is magukkal hoztak. De a háztartási munkásnőmmel az sem boldogult, hanem egy budai unokanővére segített, mert az többet tudott németül. A munkásnő csak azt mesélgette, hogy az SS-ek állandóan puskával fenyegették, ha meg nem mondja, hogy hol vagyok, ő meg folyton csak azt hajtogatta, hogy az ő gazdája jó ember, hogy «nix feketén vásárolt, mindig csak vacak marhahúst evett»...

Miközben ő így kardoskodott, az SS-ek tovább turkáltak írásaim között, nem tudni hol vagy hogyan, egy cédulát találtak, amelyen *Kun Béla* neve állt. Erre nagy

diadallal idézték, hogy hát milyen jó ember lehetek, mert íme, Kun Béla is jó ember...

Ez a távollétemben való házkutatás délelőtt 11 órától éjjelig tartott, ekkor megúnva a várakozást, elmentek és kijelentették, hogy hétfőn délben újból eljönnek és azt mondták, hogy a két ruhaszekrény kulcsát is hagyjam otthon, mert «bizonyára azokban a szekrényekben van az, amit ők keresnek»...

Úgy döntöttem, hogy otthon maradok. Nem mondhatnám, hogy ezen a hétfőre virradó éjjelen sokat és nyugodtan aludtam volna. Reggel fölkeltem és várakoztam, de hiába, mert az SS-ek nem jöttek. S miután ebéd után sem érkeztek, mégis csak azt határoztam, hogy nem állok tovább ezeknek a dzsentlemeneknek rendelkezésére és elhatároztam, hogy este sem jövök haza. Estére barátaim szereztek éjjeli szállást, ott szívesen fogadtak — a házimacsskát kivéve. Az ugyanis három kölyköt szült s miután ezeket reggel már megfojtották — a macskaanya rettentően sírt, nyávogott s valahogy engem, az idegent fogott gyanúba kölykei elrablása miatt. Többször nekem ugrott, szememet majdnem kikaparta.

Túsztvissznek helyettem

Kedden reggel korán hazamentem a lakásomra. Otthon maradtam. Szerdán, 22-én reggel egy lakásomhoz közel lévő kávéházban az ismerősök már azzal fogadtak, hogy kedden délután a németek már nemcsak a lakásomon, de az utca több házában is hajszoltak. Tizenegy óra felé elküldtem valakit a lakásomra, hogy nézze meg, mi a hely-

zet. Azzal jött vissza, hogy a lakás be van zárva, nem látni senkit és semmit. Ekkor néhány perc múlva elmentem haza, de csengetésemre nem a háztartási munkásnőm nyitott ajtót, hanem a rokona, aki nagy sírás közben elmondta, hogy a németek munkásnőmet ezelőtt egy órával elvitték és kijelentették, hogy csak akkor engedik haza, ha engem már megtaláltak... Érdeklődni lehet — mondták — az *Astoria*-szállóban.

Ezzel számomra az ügy el is dőlt. Néhány percig fel és alá sétáltam szobámban, ezután a nálam lévő kiegészítőkhöz még egy takarót hozzákötöztem, a lakást otthagytam munkásnőm rokonára és mentem — az *Astoria*-szállóba!... Akkori fölindultságomban csak arra emlékszem, hogy a villamos perrónján állva úgy búcsúztam az egyes utcáktól, mint aki érzi, hogy ezeket sohasem vagy csak nagysokára fogja viszontlátni... A véletlen következtében a villamoson egy rokonommal találkoztam, akivel üzenetet küldhettem a családnak és a szakszervezet titkárának. De jelentkezett ott a perrónon egy férfi, aki beleszólt és ajánlkozott, hogy ha óhajtom, úgy a családot, mint a szakszervezetet ő értesíti majd.

Mi lett az Astoria táncteremből

Déli 12 óra után néhány perccel benyitottam az Astoriába, az SS akkori főhadiszállására. A pult mögött ülő altiszt ugyanazzal az udvariassággal fogadott, mint ahogy a hotelportás szokta, ha az ember a hotelben kiadó szoba iránt érdeklődik... — Most azonban — mondotta — nekünk is ebédelni kell, tessék addig leülni és várni. — Le-

ültem, vártam, már szinte unatkozni kezdtem, amikor azt láttam, hogy forog egyet a hotel bejáratának ajtaja és hozzák SS-kíséret mellett *Millok Sándort*, *Mérő Ignácot*, *Gyurica elvtársat*, *Silbermann Sári elvtársnőt* és másokat is . . . Ezek alapos és gyors munkát végeznek, gondoltam magamban. Hogy elvtársaimnak ezt a csoportját hogyan fogták el a KAOSZ szervezetében, azt csak később tudtam meg.

Mintegy órai várakozás után az SS-urak beküldtek egy másik szobába, ahol rengeteg írógép és még több sörösüveg állt az asztalokon. Vagy féltucatszor megkérdezték, hogy milyen ügyben jöttem. Mindegyikünknek megismétltem, hogy azért jöttem, mert helyettem — akit keresnek — háztartási munkásnőmet hozták ide, kérem tehát, hogy mindenekelőtt őt engedjék szabadon. Csomó névjegyzéket néztek végig, sugdolódtak egymással és újra csak otthagytak engem. Végre az egyik SS, egy másik teremből hozott egy névjegyzéket s szinte diadallal mutogatta a többieknek. Félszemmel láttam, hogy a név, amelyet mutogat, az én nevem lehet, vörös ceruzával többszörösen alá volt húzogatva. Végre kezdtek velem is foglalkozni . . . Egy gépiró mellé ültettek s a személyi adatok felvétele után — a vallási hovatartozásra vonatkozólag számos kérdést intéztek hozzám — végül rátértek a tárgyra. Én azonban csak a háztartási munkásnőm ügyét forszíroztam.

Ezeknek az aktáknak az elkészültével úgy látszik a legfontosabb részen már túl is estünk, a többi már szinte magától ment. Még csak a második emeleten lévő «puhító terembe» sem vittek föl. Ugyanis fogolytársaimtól hallottam, hogy volt ilyen terem, hogy ott a kihallgatás és

jegyzőkönyvezés módszerei olyanok voltak, hogy akiken ezeket alkalmazták, soká érezték a nyomait. Engem oda nem vittek be, hanem mellém adtak két szuronyos katonát s levittek a szálloda grilljébe.

A hivatalvezető asztala közel állt az ajtóhoz és a pincébe, illetve a pokolba jutottakat a vezető SS egyszerűen átvette. Az átvétel után már koszt és kvártélyra sem volt további gondunk.

Az irodavezetőt személyem alig érdekelte, hanem csak az aktákon kezdett firkálni, amelyeket kísérom adott neki át. Örvendetesen állapítottam meg, hogy az első jegyzőkönyv jó eredménnyel járt, mert az azonnali intézkedés az volt, hogy a szolgálati cédula szerint felírták háztartási munkásnőm nevét s máris kihirdették előtte, hogy mehet haza . . . Munkásnőm éppen a zabkásás csajkát szorongatta s amikor engem meglátott, örömében kiejtette a csajkát a kezéből, de mégis hamarosan eltűnt a szabadban. (Később fogolytársaim elmondták, hogy munkásnőm a két-három óra alatt, amelyet a grillben töltött el, jókedvű és bizakodó volt . . . Történetesen azelőtt Keresztes-Fischer tábornoknál volt szolgálatban, aki mikor ott a grillben később alkalmam volt vele beszélgetni, elmondta, hogy munkásnőm biztosra vette, hogy ő úgysem lesz soká fogoly, mert «tudja, hogy az ő gazdája eljön érte hamarosan“ . . .)

Előkelő társaságban

Ezek után újra kezdték az adatok összehasonlítását és jegyzőkönyv felvételét odalent a grillben. Érdekes momentum, amelyre emlékszem, hogy az iroda vezetője azt

kérdezte, hogy minek hoztam magammal takarót, hiszen arra nem is lesz szükség... Akkoriban még nem tudtam, hogy a rettenetesen komoly német katonai vagy rendőri hivatalokban az ilyen fajta «froclizások» szokásosak.

Az Astoria-lokál elég érdekes látványt nyújtott. Azalatt a három nap alatt, amely a németeknek az országba való betörése óta elmúlt, annyi embert zsúfoltak ott össze, hogy még táncolni sem lehetett volna. Ott volt most már a magyar közéletnek minden rendű és rangú szereplője. Ott volt *Keresztes-Fischer* Lajos, Horthy egykori kabinetfőnöke, ott volt *Konek* admirális, ott volt *Apponyi* György, *Szentiványi* képviselő. Ott voltak a nagy lapok szerkesztői és ott volt már *Sombor* főkapitányhelyettes és néhány főmunkatársa. Szóval, már sokan szerepeltek „a jelenvoltak“ listáján.

Első érzésem a leírhatatlan megdöbbenés és felháborodás volt, hogy a Hitler-banda ilyen vakmerően és arcátlanul merészkedett egy számára idegen, de másrészt úgynevezett szövetséges ország állampolgáraival szemben eljárni. De nem tagadom, bizonyos kárörömet is éreztem, amikor láttam egyes arcokat, a jobboldali és ellenforradalmi reakciós politika egy-egy képviselőjét, akit személy szerint is bűnösnek tartottam abban, hogy Magyarország kül- és belpolitikai szekere ilyen nyomorúságos kátyúba jutott. Ezekkel szemben — mint mondom —, bizonyos kárörömet éreztem, amikor itt láttam őket ülni a pokol előszobájában és akik most *azt kapták jutalmul, amit én és más hozzám hasonlók büntetésül...*

A zsúfoltság percről-percre fokozódott, újabb és újabb bűnösök és gyanusak, új és új kiszemelt áldozatok érkeztek. A késő délutáni órákban például *Kornfeld* Móric

báró állt nagy és mély hajlongások közepette a hivatal vezetőjének íróasztala elé. Rövidesen *Lajos Iván*, az ismert író jelent meg néhány lakk-kofferrel, mintha éppen valami nagy, világszerte útra készült volna. Jött *Somogyvári* országgyűlési képviselő, az ismert Gyula diák, jött *Laky*, volt miniszter és jöttek mások, sokan. Jöttek annyian, hogy éjjel nemcsak aludni nem tudtunk a grillben, de már ülő- vagy állóhely is csak a legszerencsésebbek számára jutott, a többiek már egymásnak támaszkodva, valósággal a levegőben lógtak az egész éjszakán keresztül. A hangulatot „emelte“ az a körülmény, hogy a grillben funkcionáló SS-ek nem mímelték tőlbe azt az udvariasságot, mint fent a hallban, hanem kezdték kimutogatni foguk fehérjét, szitkozódtak, ordítottak, gorombáskodtak, főként zsidóztak és a letartóztatottakat már durván inzultálták.

Végre – külön cellában

Túljutottunk a szerdai és csütörtöki éjszakákra, amelyeket abban az előkelő lokálban töltöttünk, a pénteki nap már meghozta sorsunkban a további fejlődést. Pénteken a déli órákban az egyik SS-ember listát tartva a kezében felolvasta a nevemet és velem együtt vagy húsz embert állított sorba egy mellékfolyosón, a W. C. és mosdó között. Katonás rendbe kommandíroztak minket, géppisztollyal és gránáttal felszerelt két katona állt a sor elején és végén. Körülbelül egyórai ácsorgás után a két fegyveres ember „kész“-re kapott parancsot, kivitt bennünket az utcára és az ott készen álló teherautóra

parancsolt bennünket. Az autóra nagyon szellemes tákolmány volt felszerelve. Úgy látszott, mintha a kocszi apró kalitkákra volna osztva, a valóságban annyi járomból állt, ahány utas s mindegyiknek *álló helyzetben fejük egy-egy járomba záródott*. Az egésznek tehát az volt a célja, hogy meg ne szökhessünk, hogy megmaradjunk a Nagy-Németbirodalom számára. Így álltunk az előkelő Kossuth Lajos-utcában vagy egy óra hosszat, az utcai publikum csodálkozására vagy mulattatására.

Végre az autó elindult velünk s pár percnyi utazás után ott álltunk Budán, a Fő-utcában lévő pestvidéki törvényszék kapujában. Szép, komoly kezdet, — gondoltam magamban, várva a történendőket. Délután 3 óra körül az történt, hogy egy külön cella jó erős vasajtaja zárult be mögöttem. Végre igazi fogolynak tekinthettem magamat.

Őszintén mondhatom, hogy az utóbbi napok izgalmai után ezt a megoldást bizonyos megnyugvással fogadtam, annyiban, hogy megszabadultam attól a zajtól, lármától, amelynek közepette az Astoria-pincében kellett élni. Visszagondoltam azokra az aránylag kellemes időkre, amelyeket vagy negyven esztendővel ezelőtt a váci államfogházban töltöttem . . . Itt is majd valahogy így lesz — gondoltam. Itt is majd olvasgathatok, tanulhatok, írhatok, szép nyugalomban — gondoltam. Pár perccel később nyikorgott és megnyílt a cella vasajtaja s máris behozták a bablevest és darametétet, mind a kettő viszonylag ízletes volt, mire meg éppenséggel kezdtem megnyugodni a dolgokban. (Itt csak annyiban akarok az eseményeknek elébevágni, hogy utalva arra a kosztra, amelyet a koncentrációs táborban adtak egy éven keresztül, förtel-

mes koplalások közepette, a főutcai kosztot úgy emlegettük, mint a legfinomabb francia konyha készítményeit. Napi sóhajaink arról szóltak, hogy csak még egyszer életünkben ehetnénk olyan bablevest, mint a főutcai börtönben . . .)

Azon elmélkedtem, hogy a finom koszt mellé majd papiroost, tollat és ceruzát is kapok. Megemlítettem, hogy az Astoriában mindent elszedtek tőlünk, nemcsak ceruzát, de a legtöbbektől ékszereket és pénzt is egyszerűen elraboltak. — Hirtelen ismét nyílt a cellaajtó és cellatársnak *Rónai* Ferenc elvtárs, a *Népszava* fiatal munkatársa repült be hozzám. Ilyen bajtárs ellen aztán igazán nem lehetett kifogásom. Olyan politikai „dumákat“ vágunk egymás fejéhez, hogy csuda. Nagy irodalmi vitákkal szórakoztunk — *Rónai* valamikor színésznek készült, remek szavaló volt, nagyon jól éreztük magunkat. Csak az alvással volt baj, mert a cellában csak egyetlen, nagyon keskeny vaságy volt, féltünk attól, hogy ketten nem férünk el, akkor még nagyon kényeskedtünk. (Azóta ez is megváltozott, mert azóta akkora szalmazsákon, mint a főutcai, hosszú ideig harmadmagammal is feküdtem. De erről majd később szólok.) Az éjjelt úgy töltöttük, hogy éjfélig én aludtam az ágyon, *Rónai* pedig a földön, azután fölváltottuk egymást. A földön való fekvés nagyon kényelmetlen volt, mert az időjárás még nagyon hideg volt.

A szombati nap újabb változást hozott, amennyiben kora hajnalban egy 17 éves lengyel fiút löktek be az ajtón s pár perccel később pedig a Magyar Általános Köszénbánya egy tisztviselőjét utalták be hozzánk. Az egyszemélyes cellában tehát már négyen voltunk, ötödiknek *Szen-*

deji elvtárs került még a cellánkba, közben azonban az történt, hogy *Rónai* elvtársat kivitték cellánkból, hogy hová, azt máig sem tudom.

A vasárnapi mise hatása

A kis lengyel fiút érdemes még egyszer megemlíteni, mert vele kapcsolatban olyan epizód történt, amely jól mutatja sokezer ártatlan embernek a tragikumát. Ez a fiúcska nagyon zárkózott volt. Németül nem tudott, magyarul csak annyit, amennyit a Balaton melletti lengyel internáltak táborában tanult egy-két éven át. Szlovák és magyar nyelvkeverék útján annyit tudtam meg tőle, hogy szüleiről, akiket a németek elhurcoltak, semmit sem tud. Ő és a testvérbátyja Magyarországra jutottak. Ő maga a balatoni telepre került, ahol most iskolába járt, bátyja pedig a zugligeti lengyel táborban a lelkészi tisztelet látja el. Húsvétkor az iskolában tíznapos szünetet rendeltek el, ezt az alkalmat a fiú arra akarta felhasználni, hogy meglátogassa bátyját, csakis azért jött Budapestre. Mire a fővárosba érkezett, már nem találkozhatott bátyjával, mert azt a németek elhurcolták. Tanácstalanul kószált a városban, mire a németek őt is lefoglalták és egyenesen az én cellámba hozták. Ennyit lehetett a fiúból kipréselni, egyébként szótlán maradt, sokat imádkozott, családi és szentképeket nézegetett. Másnap a fiúval kapcsolatban olyan epizódot éltem át, hogy soká nem felejttem el. Vasárnap lévén, a fogházi templomban miséztek. A mi cellánk oly közel volt a kápolnához, hogy az egész istentiszteletet végighallgathattuk. A fiú egydarabig néma csendben hall-

gatott, azután hirtelen borzalmas, hangos sírásban tört ki. Egy-két perc múlva *sírógörcsökben* fetrengett szegény fiú. Vigasztaltam, símogattam lenszöke haját, beszéltem neki szlovákul, magyarul, de jó órahosszáig tartott, amíg a gyerek félig-meddig megnyugodott s még azután is csak úgy nyögött sajtó fájdalmában, melyet nyilván a mise által felidézett emlékek hasítottak föl a szegény fiú lelkében.

Különben imában nem volt hiány, mert a köszénbánya tisztviselője is vallásos volt, az is állandóan Keletnek állt és morzsolta a zsidók istenéhez címzett imákat.

Az első pofonok

A főutcai börtönben a legmagasabb konjunktura következett be. A forgalom óriási volt, a folyosóról éktelen lárima és ajtónyitogatás és csapkodás hallatszott, állandó kommandírozás és átrendeződés folyt. A fogházban a magyar börtönvezetőknek, amint ezt már odaszállításunk első percében láttuk, már nem volt szavuk, már mindent a német SS-ek intéztek, hogy úgy mondjam: „sajátkezűleg». Egy ifjú legényke, — alig lehetett 25 évesnél idősebb állítólag alhadnagyi rangban állt és Lemkének hívták — volt a börtön atyaistene. Fellépése, modora példátlanul pökhendi, még német hitlerista viszonylatban is szentelen, arcátlan pofa. Hétfőn vagy kedden, a napra már nem emlékszem pontosan, ez a fickó belépett a cellánkba azzal a felkiáltással, hogy „aki zsidó, az tüstént szedje össze holmiját és kifelé“. Persze, csak más cellába való áthelyezésről volt szó. Holmimat, amilyen gyor-

san csak tudtam, felkaptam, éppen még a fésűm és a szappanom után akartam nyúlni, amikor Lemke úr, aki korra nézve fiam lehetett volna, már nekemesett és arcultott. Miután ez volt testi megfenyítésem legelső esete, még nagyon megremegett bennem a szégyen és a felháborodás és még mielőtt Lemke úr a második pofont adta volna, amelyre határozottan készült, elkiáltottam magam, hogy én a magyar törvényhozásnak voltam tagja... Lemke úrra a tiltakozás mégis valami hatással volt, mert bár azt ugatta, hogy őt ez nem érdekli, mégis a második pofon helyett már csak a kezében lévő noteszkönyvvvel legyintette meg az arcomat. Persze, valami maradandó benyomást az én közéleti politikai szerepem Lemke úrra nem gyakorolt, mert két-három nappal később valami bűnöm miatt alaposan belémrúgott és napokig fájt az illető testrészem. Ugyanis ennek a fiatal fenevadnak az volt a passziója, hogyha valahol fölállított minket, mindig csak *arccal a falnak fordulva* volt szabad állnunk. Ebben az állásban adott parancsot, hogy menjek oda egy másik csoporthoz s miután nem tudtam elég gyorsan orientálódni, a pribék belémrúgott vagy kétszer-háromszor. A közjogi természetű tiltakozásaimról az idők folyamán már lemondtam.

Találkozás Peyer, Mónus és Várnai elvtársakkal

Egy-két nap múlva újabb nagy átrendeződésbe fogtak az SS-urak. Voltunk már párszázan a fogházban, amikor a háromemeletes börtön egész állományát kidirigálták a folyosókra és ott azzal szórakoztak, hogy különböző ka-

tonai glédákba, ötös és tízes sorokba állítottak minket, azt hiszem, csak azért, hogy nagyobb visszhangja legyen az ordítóásaiknak. Órákig hol arccal a fal felé, hol más-kép, ott ácsorogtunk és hallgattuk az értelmetlen és céltalan szitkozódásokat. Itt láttam meg a folyosó másik végén *Peyert*, valamint később *Várnait*. Ami az utóbbi illetri, esete elég szomorú volt. Ugyanis nemcsak őt, hanem fiát is lefoglák a hitleristák, sőt valamivel később feleségét is elhurcolták, szóval az egész családi fészket teljesen szédülták. *Várnai* fájdalma oly nagy volt, hogy egyévi együttlétünk alatt meglátszott viselkedésén, nagy visszavonultságán és betegeskedésén, hogy fájdalma szinte elviselhetetlen. Mónussal csak két-három napig voltam együtt a fogházban, azután külön-külön táborokba kerül-tünk. *Peyert*, mikor megláttam, arra törekedtem, hogy vele valahogy összeköttetést kapjak, amit sikerült is elérnem annyira, hogy végül beszél-nünk is sikerült — a folyosó egyik W. C.-jében. Kettőnket együtt vittek a bu-dai fogházból Ausztriába és csaknem másfél éven keresztül együtt is maradtunk.

„Uruk az alvás luxus!”

A börtönfolyosón való ide oda sorakoztatás és egzer-círoztatás végre mégis csak befejeződött. Ahogy később ki-derült, a tulajdonképpeni cél az volt, hogy a zsidókat az árjaktól teljesen szétválasszák s külön helyezték. Amikor ez megvolt, olyan intézkedés történt, amelyet akkoriban még a hitleristák részéről sem tartottam volna lehetséges-nek. Azóta persze megtanultam, hogy nem tudtak olyan

hitványságot elkövetni, hogy azt a következő pillanatban ne fokozzák még példátlanabb gazsággal.

A sorbanálldogálás után odaterelték a zsidókat egy cella ajtaja elé, amelyen az állt, hogy a cella befogadóképessége nyolc személy és ebbe a nyolcszemélyes oduba betuszkoltak — 62 nem árját egy rakásra. Amikor ajtót nyitott a szentelen Lemke úr, kéjes élvezettel és cinikusan mondta ezeket a szavakat:

— *Így uraim, az alvás luxus! . . .*

Nos hát, ebben a cellában — úgy emlékszem, a 325. számú volt — bizony hiába is próbált volna valaki is aludni. Amikor éjjel a szalmazsákra kuporodtunk, akár-hogy is húztuk össze magunkat, saját magunknak a nyolcadára mégsem tudtunk összezsugorodni. Nemcsak az alvás, de még a lélegzetvétel is nagy probléma volt.

De egyéb okokból is az alvásról vagy másfajta pihenésről nem lehetett szó, mert Lemke úr a 325-ös cellát valószínűleg kínzókamrának rendezte be s ezt a tervét sokféle módon végre is hajtotta. Itt csak egy-két kirívóbb példára szorítkozom.

Lemke úr azzal kezdte, hogy felszólított bennünket, gondoskodjunk szobaparancsnokról. Felszólított minket, hogy jelentkezzék önként valaki. Miután önként természetesen senki sem akart jelentkezni, Lemke kijelentette, hogy majd ő nevezi ki a parancsnokot. Mint mondotta, egy nagyhasú urat szemelt ki erre a célra. Ez a testes úr egy budapesti nagy gyár igazgatója volt. Ezt az embert Lemke kiállította a sorból és miután különböző gyalázkodásokkal utalt az igazgató testes mivoltára, miközben még *nagy érdeklődést tanúsított az igazgató vagyona és jövedelme iránt*, biztosított bennünket arról is, lesz rá

gondja, hogy az igazgató hasa hamarosan kisebb terjedelmű legyen. Azután kioktatta az igazgatót, hogy főteendője az, hogy ha ő vagy más SS benyit a cellába, akkor „vigyázz“-t kell vezényelnie és jelentést kell tennie a létszámról.

— No, most próbáljuk meg! — kiáltotta Lemke úr. — Mondd, hogy „Achtung!“ — ordította Lemke. Az igazgató elkiáltotta a vezényszót. — Micsoda — ordította ez a fickó — ez vezénylés?! — s máris lemért az igazgatónak jobbról-balról olyan pofont, hogy biztosra vettük, az igazgató belesüketült. Ezt a műveletet ez a Lemke nevű csirkefogó néhányszor megismételte, azután azt követelte az igazgatótól, mutassa meg, hogyan fog auf und nieder-t, „feküdj és föl“-t vezényelni. Amikor az igazgató ezt sem csinálta úgy, ahogy ez Lemkének tetszett volna, kivezényelte a folyosóra, mert hiszen a cellában nem volt hely és ott gyakorlatoztatott vele vagy tíz percig. Mi mind állva hallgattuk a pofonok csattogását és amikor az igazgató bejött, *arcáról folyt a vér és az izzadság* s csak úgy nyöszörgött és lihegett a szegény és a dühtől és felháborodástól mi magunk is sírni és jajgatni szerettünk volna. Én csak néhány napig voltam a 325-ösben, de ez alatt az idő alatt is ezek a jelenetek Lemke és az igazgató között mindennap megisméltődtek. Később azt hallottam, hogy Lemke úr már enyhébben kezelte az igazgatót, ez azonban *összefüggésben állt — az igazgató vagyoni viszonyaival . . .*

A 325-ösben már első éjszakánk elég mozgalmas volt. Nemcsak az alvás lehetetlensége miatt, mert hiszen az ilyesfajta „lukszusra“ már tényleg senki sem számított, ellenben történtek másfajta dolgok is.

Miután alvásról tényleg nem lehetett szó, a fiatalabbak összeálltak és elég illedelmesen és csendesen nótáztak. Éjfél után nyílt a vasajtó, belépett egy SS és elkezdett auf und niedert vezényelni. Álmosan és összetörten, helyhiányában is az eredmény csak az volt, hogy dülöngőztünk egymásra, ami persze újabb alkalom volt az SS-legény számára, hogy ezeket a műveleteket vagy két órán keresztül folytassa éjnek idején. Azt követelte többek között, hogy hangos Kommando nélkül is csináljuk és csak az ő jobb keze hüvelykujját figyeljük, mert úgy, ahogy azt ő mozdítja, az helyettesíti az ő hangos parancsát...

Számomra ez a gyakorlatozás — eltekintve, hogy erős szívdobogást kaptam tőle — egyelőre csak azzal a következménnyel járt, hogy elszakadt a nadrágtartóm, de ebben a helyzetben ez is szerencsétlenség volt. (A nadrágtartót különben csak azért említtem meg, mert később ugyancsak nadrágtartókkal ajándékoztak meg Lanzen-dorfban *Chorin* Ferenc felsőházi tag, Mauthausenben egy rabbinus és azonkívül még egy harmadik fogoly is hozotragerét reám testálta.)

Az éjjeli auf und niederről még csak annyit, hogy egy alkalommal egy fiatalember arra kérte Lemkét, hogy *szívujjára és lázas állapotára tekintettel* mentse őt ezen gyakorlat végrehajtásától, mire Lemke kivette a sorból és külön ismételtette meg vele ezt a gyakorlatot — *ötvenszer egymásután*... A fiút persze alig lehetett ájultságából magához téríteni.

Hogy milyen tarthatatlan volt a helyzet a 325-ösben, bizonyítja, hogy harmadnapra a foglyok felét másik cel-lába tették át. Itt kell megemlékeznem *Mérő* Ignác elvtársamról, aki miután már csak 30-an maradtunk a cel-

lában, átvette a szobaszolgálat vezetését és önfeláldozó módon igyekezett azon, hogy valami kis rendnek és tisztaságnak a megteremtésével enyhítse nyomorúságunkat. Ügyességét, munkabírását és szorgalmát mindnyájan ismertük és még fokozottabb módon tehattük azt, amikor később Mauthausenben Mérő 200—250 fogoly közül vette magára a közszolgálatnak ezt az áldozatát. S hogy magamat is dícsérjem, a 325-ben az első napokban én vezettem a csajkamosást. De Mauthausenben is végeztem egyideig szobalányi teendőket, separtem és tisztogattam az egyik blokkot, fellebbvalóim legnagyobb megelégedésére, noha mind a két fellebbvalóm közönséges bűnöző volt, az egyik egy tizenkilencszeres betörő, a másik pedig csempészet miatt került a táborba ...

Politikai kihallgatás

A Fő-utcában való tartózkodásom ötödik napján délután 5 óra tájban éppen egy diszkrét helyen tartózkodtam —, mikor Lemke úr a nevemet kiáltotta. Lehető gyorsasággal megálltam előtte, rámkiáltott, hogy kövessem. Az irodába mentünk, ahol egy nálánál magasabb rangú SS — később büntető ügyésznek írta magát alá — már várt rám. Lemke úr felém mutatott és az ügyész úr, ahogy rámnézett, azt az érzést keltette bennem, hogy külsőre nézve engem imponálóbb alaknak képzelt el. Nem tehettem róla, mint ahogy mondtam, az auf und niederben már nadrágtartóm is fölmondta a szolgálatot, nyakkendőm se volt rajtam, inggombjaim egy része is elkallódott és vigyázz állásban sem álltam ... Úgy érez-

tem, hogy a náci-funkcionárius nem tart elég stramm fiúnak vagy hogy bosszankodik, mert részemről, aki már csak egyszerű fogoly voltam, nem kapta meg a kellő tiszteletet. Én azonban sorsommal körülbelül tisztában lévén, egykedvűen fogadtam most már minden újabb szituációt s magamban csak annyit gondoltam: Gyilkos banda vagytok, undorom töletek! Ellentéteesebb felfogású és lelkületű emberek, mint én és ők, nehezen voltak elképzelhetők.

Az ügyész úr papírjaiba nézett, én vagyok-e, s már mondta is, hogy kövessem, de azt is megmondta, hogy estig még visszahoz a fogházba. Autóba ültünk, ő melém ült, a soffőr mellé fegyveres katona ült és máris indultunk. Mindjárt a tárgyra tért és azt mondta, hogy politikai kihallgatásra visz és megkért, hogy beszéljek neki arról, ki voltam, mit műveltem a multban, mi volt szerepem a munkásmozgalomban és így tovább. Az ügyész úrnak elmondtam nagyjában azt, amit jónak és szükségesnek tartottam, amikor az autó máris megállt, mégpedig a Vilmos császár-út 7. szám előtt. Liften felmentünk a IV. emeletre, ott megálltunk egy ajtó előtt, amin tábla volt, ezzel a felírással:

„Magyar királyi tábori csendőrség“ . . .

A németek tehát ezt a lokált is már igénybe vették — gondoltam magamban. A szoba, amelybe vittek, bár elég furcsa berendezésű, de előttem nem volt ismeretlen. Rendőri hivatalokban már többször láttam ilyet. Egyszerű katonai ágyak, egyszerű íróasztal és íratszekrény, a falon fegyverek, furkósbotok, egy-két bikacsökk is, ilyfajta rekvizitumok. Éreztem, hogy politikai kihallgatás számára nem a legrokonszenvesebb miliő, de mint mon-

dottam, napok óta elég egykedvűség gyűlt bennem össze. Nem támadt ugyan valami vig kedvem, de nem sokat törődtem az egészszel. Enyhült a feszültség, amikor az ügyész az íróasztal elé szólított és azzal kezdte: „Adjunk széket az öreg úrnak“ és leültetett.

A szokásos formalitások kérdésekkel, a személyi adatok felvételével kezdődött a kihallgatás. A jegyzőkönyv, amelyet aláírtam, ezekkel a szavakkal kezdődött: „A zsidó Buchinger Manó azt vallja, hogy apja a zsidó...“

Hogy mik voltak a fő kérdések?

1. Volt-e a Szociáldemokrata Pártnak összeköttetése — nagykapitalista körökkel? 2. Kapott-e a Szociáldemokrata Párt pénzt a nagykapitalistáktól? 3. Mi a felfogásom a háborúról, hogy viselkedtem a háború alatt, miután hiszen, mint zsidó, a Németbirodalom ellensége vagyok...

A kérdésekről természetesen első pillanatra megállapítható volt, hogy nem komolyak s főképpen olyan vonatkozásban és értelemben, hogy nem az én személyem által elkövetett konkrét bűnökről van szó, amelyek miatt ellenem, személyem ellen megtorlást kellene, vagy jog szerint lehetne alkalmazni. Első pillanatra tisztában lehettem azzal, hogy csak aktagyártásról van szó, amely aktához — amint ezt hivatalosan szokták kifejezni — „vessző alatt csatolnak“ engemet... Magamban mégis szörnyen bosszankodtam, hogy ezekben a feltett kérdésekben újra csak feltárult a hitlerista gondolkodás minden demagógiája, alantassága és példátlan butasága. Mert hiszen először is micsoda kérdés az, hogy a Szociáldemokrata Pártnak, amely azokat képviseli, akik Marx és Engels Kommunista Kiáltványa szerint a kapitalizmus

sírásói, hogy ezeknek volt-e összeköttetésük a nagykapitalistákkal. Természetes, volt, de csak annyi, amennyi a delikvensnek az ítéletvégrehajtójával... De hát lehetne-e az ilyet náci-exponensnek megmagyarázni? Hiszen ő nem az igazságot keresi, hanem az igazság meggyilkolását és eltemtetését tűzte ki célul.

Az első két kérdésre határozott nemmel feleltem, amennyire lehetséges volt, bizonyítani is próbáltam. A harmadik kérdésre azzal feleltem, hogy mint szocialista, pacifista is vagyok, a háborút általában kárhozatosnak tartom, a mostani háború ellen nem sokat tehettem, mert hiszen a kormányhatóságok ezt számunkra mindenütt lehetetlenné tették. Ami pedig azt illeti, hogy Németország ellensége volnék, azt tagadom.

Ezt a választ az ügyész úr nem akarta elfogadni, mert — mondotta —, mint zsidó, okvetlen ellensége kell lennie a hitlerizmusnak. Erre azt felelhettem, hogy más a hitlerizmus és más a Németbirodalom. A hitlerizmus világnézeti politikai párt, a szociáldemokrácia is az. Hitlerizmus minden országban van és a szociáldemokrácia is elterjedt az egész világon. Mind a kettő harcol a meggyőződése és világszemlélete érdekében. Ez a tény! Ha a Kriminallasessor úrnak más kérdése nincsen, akkor készen is volnánk. Ezen az alapon én már mehetnék is haza, nem a főutcai fogházba, hanem a pesti lakásomba. De hiszen megmondottam, az ügyész úrnak nem az igazságra volt gondja, hanem arra, hogy jegyzőkönyvét, azaz az aktát elkészítse és odacsatolja személyemet az említett vessző alatt.

Volt a kihallgatásnak egy momentum, amely a náci módszerek aljasságát és gyalázatosságát jól feltárta,

amennyiben az ügyész úr a személyi adatok feljegyzése után azzal fordult hozzám, hogy:

„Amennyiben tudnék néki új neveket, szereplőket megnevezni, az az én helyzetemet nagyon megkönnyítené“...

Nagyon kedves és az igazi náci célokat és módszereket feltáró volt az a kérdés is, amelyet az ügyész úr már az autóban intézett hozzám, amikor visszavitt a fogházba. Ugyanis azt kérdezte tőlem, hogy milyen lakásban lakom. Képezem, milyen mohósággal kapott volna lakásom után, ha nem egy kétszobás, szerény hajlékról lett volna szó ..

A kihallgatás mintegy másfél óráig tartott és még az a nevezetessége is volt, hogy a gépelésnél — csak úgy, mint egy héttel ezelőtt a lakásomon tartott házkutatásnál, egy *volksbundista*, egy szemtelen magyarországi sváb fickó asszisztált. Undorító volt ez az alak, sokkal gyűlölködőbb még, mint a főnácik.

Mikor a jegyzőkönyv készen volt, az ügyész bement egy szobába, ahonnan három magyar csendőrtisztlet jött vissza, nyilván azért, hogy személyazonosságomat ezek is igazolják. Az aranygalléros és háromcsillagos tiszt urak *széles jókedvben* agnoszkáltak engem, össze-vissza kiáltozva, hogy igen, bizony, ez az a hirhedt Manó.

„Manó, Manó, hát horogra kerültél te is?“ — *így gúnyolódtak és röhögtek rajtam*. Szellemiségük és lelkeségüknek megfelelő nivójú vitába akartak bevonni, de természetesen semmi sem lett belőle.

Ha ma találkozhatnék ezekkel a csendőrurakkal, ma talán volna már hozzájuk néhány szavam ...

Austriába vissznek

Azt mondtam, hogy kihallgatásom már csak az aktagyártást szolgálta és csak elfogatásom alibije volt a cél. Hogy mennyire igazam volt, az csakhamar kiderült, mert kihallgatásomat követő délelőtt máris hozáláltak az előre meghozott ítélet végrehajtásához. Dél-előtt 10 óra körül — április 3-án volt — Lemke úr bejött a cellába, felhívta nevemet és felszólított, hogy holmimat vigyem és azonnal jöjjen velem. A folyosón megálljt parancsolt, szokás szerint arccal a falnak állított. Nagy meglepetésemre már ott álltak, illetve részben ültek tőlem balra, *Peyer*, gróf *Sigray*, *Rassay*, *Apponyi György* s még néhányan. Röviddel ezután még *Kornfeld* bárót s még másokat állítottak a sorba. Azután ott ácsorogtunk vagy két óra hosszat, lábunkba már beállt a görcs, szigorúan megtiltották, hogy egymásra nézzünk vagy egymáshoz szóljunk.

Egy idő múlva ebben a képben annyi változás történt, hogy Lemke úr *Sigray*nak, *Rassay*nak, *Peyer*nek s még egy-kettőnek azok közül, akik már otthoni csomagokat kaptak, átadta a legutóbb érkezett élelmiszert azzal, hogy most egyék meg, mert ebédhez ma már úgysem jutnak. Azután a következőket mondta szigorú, ordító tónusban:

«Megoszthatják enivalóikat a kammerádokkal, de megtiltom, hogy a két zsidónak is adjanak belőle!»

A két zsidó báró *Kornfeld Móric* és én voltunk. *Nota bene*: *Kornfeld* évek óta hitbuzgó katolikus volt, állandóan nagyobb összegeket adott katolikus célokra...

Mi ketten tehát koplalhattunk. Ott álltunk a fal mel-

lett, amikor a fogházi ebédeket hozták a cellába, a zupa bizony jól esett volna, de nem kaptunk belőle. Peyer is csak egy pohár vízhez jutott — *Mérő* protekciójából.

Délután 1 óra felé végre indulást parancsoltak. A fogház kapuja előtt nagy teherautó várt ránk. Az autót a fegyveres SS-ek erős kordonja vette körül. A teherautó hosszában mindkét oldalon fapad volt, ahova leültettek bennünket, vagy huszunkat. Az autó belseje tele volt rakva olajkannákkal, csomagokkal, miegymással.

Hogy hová s merre visz az út, arról fogalmunk sem volt. Az egymással való beszélgetést azonnal a legszigorúbban megtiltották, a tilalom megszegői ellen fegyverhasználatot helyeztek kilátásba. Ezért a szembenülők csak úgy fikszíroztuk egymást, hátha egymás szeméből olvashatunk ki valamit. Az bizonyos, hogy felháborodást, haragot és gyűlöletet éreztünk a hitlerista banda ellen, amely így mert velünk, magyar állampolgárokkal és törvényhozókkal elbánni. Találgattuk magunkban: Hová? Kistarcsára, a Svábhegyre, vagy valamelyik vidéki börtönbe? Azt még nem akartuk hinni, hogy *a határon túlra* is el lehet minket hurcolni.

Közben az autó befordult a Lánchídon, a főkapitányság felé. Itt tuszokolták még be a kocsiba *Szapáry* Antal grófot és itt totyogott fel az autóra egy öreg bácsi — *Fellner Frigyes*, nyugalmazott egyetemi tanár, akit azért emelek ki külön, mert ennek az embernek a számára ez az út valóban nem mindennapi inzultust és kálváriát jelentett. Ezért ezt itt külön is le kell szögezni.

Fellner tanár megkínóztatása

Fellner számára a két padon már nem maradt hely, azért a kocsi közepén helyezkedett el, valami csomagfélék tetején. Ezáltal a legközelebbre került a kocsiban elhelyezkedett s minket őrző három fegyveres SS-katonához. Egy magasabbrangú tiszt parancsot adott, hogy húzzák össze az autón a ponyvákat, de ezenközben szükségesnek tartotta megérdeklődni, hogy vannak-e a kocsiban zsidók? *Fellner*től, aki az előtérben ült, még külön is megkérdezte, hogy nem zsidó-e? *Fellner* a későbbiek folyamán is elég bogaras, szegletes modorú öreg bácsinak bizonyult. A tiszt provokáló kérdésére nem azt felelte egyszerűen, hogy zsidó-e vagy keresztény, hanem profeszszoros alapossággal kezdte magyarázni, hogy ő már 42 évvel ezelőtt kitért, hogy ő az evangélikus egyház presbitere és hogy az ő nemességét «még IV. Károly őfelségétől» kapta. Ilyen tónusban csacsogott meglehetősen hosszán és szélesen, de nem elég komolyan. A tiszt viszont azt bizonyította a náci tudós alaposságával, hogy a kikeresztelkedett zsidók a legrosszabbak, ezek ártottak az emberiségnek a legjobban.

Ezt a beszélgetést mi, a kocsiban ülők bizonyos undorral hallgattuk, de a három fegyveres katonát a társalgás látszólag nagyon is érdekelte. A beszélgetés következményeit *Fellner* azután nagyon is megérezte. Ugyanis, amikor autónk elindult hosszabb útjára, az őrrurak nekiláttak az ebédnek, elfogyasztottak vagy két-három kiló húskonzervet, vagy három egész kenyert, egy-két üveg italt, persze nem vizet, desszertnek pedig egy kétliteres üvegből ruszlit, minden halat egy falatra

nyeltek le és azután valósággal nyögtek a jóllakottságtól, cigarettára gyujtottak és — felvették a Fellner-féle téma fonalát a maguk módja szerint...

Az autóban lassan besötétedett és Fellner is már szundikált, mire a derék SS-vitézek egyike ötpercenként *egy kis villanylámpával a kezében az öreg úr orra előtt hadonászott*. Ezt a szórakozást űzte vagy egy órán keresztül. Mikor egészen besötétedett, azt hallottuk, hogy Fellner panaszkodni kezdett, amely panaszainak egyik passzusa az volt, hogy «remélem, az urak nem voltak abban a tudatban, hogy egy 73 éves embert ütöttek pofon»...

Sajnos, a finoman, egyetemi professzorossággal megfogalmazott tiltakozásnak a Hitler-legényekre nem volt valami nagy hatása. Egyszerűen megparancsolták, hogy Fellner feküdjön a földre. Szegénynek nem volt mit tennie, tehát lefeküdt, ott aztán az öreget szószerint *hamutartónak és köpöcsészének használták*... És puskatussal döngették.

Győrben szükségleteink elvégzésére néhány pillanatra leszállhattunk, de Fellnerből ezek a Hitler-banditák valóságos pojját csináltak. A lámpafénynél láttuk, hogy Fellner ruhája tele van köpdösve és be van sározva, a 73 éves ember pedig egészen el van gyötörve.

Közben már megállapíthattuk, hogy minket bizony kivisznek Németországba. Már majdnem este 10 óra volt, mire Bécs határához érkeztünk. Oberlanzendorf, ahova vittek minket, Bécs XXIII. kerületéhez tartozik.

A fogadtatás a viszonyoknak megfelelő volt. Az időjárás hideg volt, havas, jeges eső esett. Az autóból ki kellett szállni, a három katona gyors tempót követelt tőlünk, de testünk össze volt görnyedve a félnapi kényel-

metlen üléstől. Erre az SS-urak mindegyikünket galléronragadtak és úgy rántottak ki a kocsiból, hogy *bukfenceket hánytunk a sárban*, kabátunk egy hétig sem száradt meg s nem volt kitisztítható. *Rassay szívattakot kapott*, de kisebb-nagyobb ütődéseket valamennyien éreztünk.

A tábor irodája elé érve, katonásan sorba kellett felállnunk, hogy számbavegyenek s hogy zsidót és árját egymástól elválaszthassák, mert ez az utóbbi most már a legfontosabbnak látszott mindennél. A velünk jött tiszték pedig újra a szegény öreg Fellnert kezdték ki.

«Mi vagy?» kérdezték tőle.

— Mi vagyok, nyugalmazott egyetemi tanár — felelte ő. Erre hatalmas pofont adtak le az öregnek.

«*Mondd, hogy én bűdös zsidó vagyok!*... De az öreg másodszor is csak azt válaszolta, hogy ő egyetemi tanár és már annyi esztendeje evangélikus presbiter és így tovább. Erre továbbra is *pofozták jobbról-balról*. Mikor szegény később a szalmazsákra dőlt, folyton csak azt sóhajtozta, hogy ő már nem kíván mást, csak azt tegyék meg, hogy holttestét Budapestre hozzuk és a fia sírja mellé temessük. (Közben szegény már Mauthausenben meghalt és az ottani krematóriumban égették el. Hamvait senki sem őrizhette meg. Ilyen finomságokra Mauthausen urai — ezek a piszkos gyilkosok — nem sokat adtak.)

Oberlansendorfban

A legfontosabb formalitások elvégzése, vagyis a szidalmazások és pofonok kiosztása után a nemzsidókat valami

egyedülálló épület első emeletére vitték, minket többieket pedig a baraképületben helyeztek el. Szobánkban 12 vaságy volt, néhány már el volt foglalva azok részéről, akiket már előző nap hoztak oda. Ezek között voltak *Chorin* Ferenc felsőházi tag, *Budai-Goldberger* Leó, *Aschner* Lipót, az Egyesült Izzó vezérigazgatója, *dr. Bálint* László budapesti ügyvéd és mások. Bálintról már az első két nap kiderült, hogy csak névcsere következtében jutott el otthonról ilyen messzire.

Szobánk a barak 7. számú szobája volt, az ajtón fölirat volt, amelyen az állt, hogy társalgószoba. Az ajtóval szemben az udvaron óriási nyitott latrina volt, amely éjjel-nappal irtózatos bűzt árasztott. Amikor megérkezésünk után kimentem erre a szükséghelyre, a kétségbeesés fogott el, amikor arra gondoltam, hogy ilyen helyre jutottam. A félhomályban néhány gubbasztó, rongyos, takarókba burkolt alakot vettem észre, valósággal kísérteteknek látszottak. Én magam bokáig szennyben és sárban álltam és úgy éreztem, hogy most a pokol kapui nyílnak meg előttem. Ez volt Lanzendorfról első benyomásom és ez lett a legmaradandóbbak egyike: a szenny és a piszok.

Különben Lanzendorf, mint említettem, Bécs egyik külvárosa. A mi táborunk a kerület külső peremén feküdt egy kis szigetekcskén, amelyet a Schwechat folyócska két ága alkot. Régente valami majorság volt ez a hely, ma-lom is állt rajta. A hitlerizmus alatt úgynevezett «munkára nevelő intézet» céljaira használták. Ezalatt azt kell érteni, hogy munkásokat, akik a háború alatt divatos kényszer- és ingyenmunka ellen vétettek valamit, akár Bécsben, akár másutt, azokat idehozták, itt kínozták és

korbácsolták őket az SS-legények, szóval a szerencsétleneket így nevelték munkára.

A mi társalgószobánk mellett egy irodaféle volt, oda mindennap eljött Bécsből valami adminisztratív bizottság és ott osztogatta az igazságot és a jobb nevelést: az ordítózásokon, amiket a szerencsétlenek részéről a falon át hallottunk, *a bottal és gumicsővel való ütlegek* számlálásával állapíthattuk meg mi is, hogy mi az igazság Lanzendorfban.

Egyébként Lanzendorfban viszonylag nem volt rossz dolgunk, sőt semmi dolgunk sem volt, bosszankodtunk is naponta, hogy miért van ébresztő már hajnali 4 órakor. Ágyunkat és ruhánkat is percek alatt rendbehoztuk, a reggeli feketekávénak nevezett keserű levet vagy megittuk vagy kiöntöttük s néhány perc múlva az akkori áprilisi hidegben már gubbasztottunk a sötét szobában anélkül, hogy tudtuk volna, mihez fogjunk. Eltelt egy-két hét, amíg valami kihallgatásféle megkezdődött, de az is csak egyesekre vonatkozott. Egy alkalommal azt mondta az egyik hatósági férfiú, hogy az ellenünk való eljárás a budapesti adatok alapján majdnem semmi. A Szociáldemokrata Párt ügye — mondotta — egészen enyhe, a Kossuth-párt elleni ügy még szóra sem érdeemes...

Helyzetünk bizonytalansága nagyon kellemetlenül hatott ránk. Érdeklődésünkre, hogy ott maradunk-e soká, azt a kétértelmű választ adták, hogy Lanzendorfban nem maradunk soká. Hogy Mauthausenbe visznek egyévi üdülésre, illetve a háború végéig, azt persze, nem árulták el. Ellenben, amikor látták, hogy a városból egyet-mást hozatunk, szóval, amikor neszét vették, hogy valami kis

«dohány»-t hoztunk otthonról, akkor minden magyar pénzi elszedtek tőlünk és adtak érte német márkát. Persze, később Mauthausenben a márkát is elszedték tőlünk az utolsóig.

Igy töltöttünk el Lanzendorfban egy hónapot. Április utolsó napjaiban vonultak be hozzánk Várnai és fia, Szántó és Somogyi budapesti pártszervezeti titkárok, Nádas József, a Népszava munkatársa s még néhány ember. Már odaérkezésünk első napjaiban meghalt közülünk egy szelíd, ártatlan öreg ember, akiről csak annyit tudtunk, hogy *Deutsch bacsinak* hívják s miután télidőben ott szokott ülni a KAOSZ helyiségében, ott szokott melegedni a kályha mellett, ott fogták el a németek és elhozták — meghalni Lanzendorfban. Ellenben Chorin Ferencet, az ipari mágnást már Lanzendorfban szabadon bocsátották. Az hírlett, hogy nemcsak őt, de családját és igazgatósági személyzetének 42 tagját kiengedték Svájcba, illetve Portugáliába. Találgattuk, hogy *mit kezdenék ennyi pénzzel, amennyit Chorin úr ezért a főlzabadtításért a főnáciknak adhatott*. Gondoltam azokra a kérdésekre, amiket az ügyész úr budapesti kihallgatásom idején nekem föltett, tudniillik, hogy vannak-e összeköttetésem a nagykapitalistákkal. Most bebizonyosodott, hogy a náciknak igenis voltak ilyen összeköttetései. Bebizonyosodott, hogy szerintük is a pénznek nincs szaga, csak jó sok legyen.

Mauthausen felé

Az utolsó napokban, amiket Lanzendorfban töltöttünk, valami összeírás- és készülődésfélét neszeltünk meg. Az

irodából néhány név után érdeklődtek, majd megint más nevek után kérdezősködtek s így tovább. Bevallom, elég naivak voltunk még arra is gondolni, hogy, hátha hazavisznek bennünket vagy Kistarcsára vagy más magyar helyre, s ennek nagyon örültünk volna, mert mégis csak felszabadultunk volna az idegen katonai hatalom karmai közül. Az öröktől persze, semmit sem lehetett megtudni. Ha egy-két szót el is árultak, Mauthausent egy szóval sem említették és nem is hallottuk ennek a tábornak nevét azelőtt soha.

Május 4-én, este 8 órakor megint valami névsorral jöttek, amelyen az összes szobabeliek szerepeltek. A feszültségtől, az izgalomtól majd szétrobbantunk. Az egyik őrmester megígérte, hogy megnézi, miről is van tulajdonképpen szó. Este 9-kor elment az irodába, de — nem jött többé vissza. Órákig vártuk ébren, rossz jelnek vettük, hogy nem hozott semmi választ. Négy órakor ébresztő volt, fél 5-ig mindennel készen voltunk, amikor berontott hozzánk egy tiszt teljes névsorral a kezében és kiadta a parancsot: Sorakozni, de azonnal, mert öt percmulva indulás a vasúthoz...

Hová indulunk és merre? Erről egy betűt sem lehetett megtudni. A későbbi idők folyamán még megtanultuk, hogy nekünk, civil- és fogolybagázsoknak nincs más feladatunk, mint követni a parancsokat. Bár minket az állományban szigorúan nyilvántartanak, mégis nyomorult, fölösleges matéria vagyunk, de az a megbecsülés, ami rendes embernek kijár, reánk nem vonatkozik. Tehát sorakoztunk, mentünk kifelé a lanzendorfi táborból.

A tábor előtt két autobusz állt. Újabb névsorolvasás. Az egyik autóba az árják ültek. *Sgray, Peyser, Rassay,*

Apponyi, Parragi, Andorka és a többiek. Úgy emlékszem, vagy huszan. A másik autóba a zsidókat ültették. Mi körülbelül ugyanannyian voltunk. Az autó elindult, mi pedig izgalommal figyeltük az útját, feldobogott a szívünk, ha egy-egy bécsi utcába vagy épülethez jutotunk, amelyhez szép emlékek fűzték egyikünket-másikat. Csak azt nem tudtuk kitalálni, hogy melyik pályaudvarhoz visznek. Végleg elszomorodtunk, amikor meg kellett állapítani, hogy nem az Ostbahnhofhoz visznek, hanem — nyugat felé.

Bánatos érzésektől elteltén érkezünk a Franz Josef-Bahnhofhoz. Ismét nem tudunk jövő sorsunkról semmit. Amikor már bent ültünk a vonatban, akkor alakult ki a kísérő katonák és egy-egy utas elejtett szavaiból, hangfoszlányaiból az a szó: *Mauthausen*. Erről a táborról addig még említést sem hallottunk. Voltak, akik úgy tudták, hogy jobb a többi létező tábornál. Ezt örömmel hallgattuk, sőt természetesnek tartottuk, hogy minket magyarokat valami „rendesebb“ helyre visznek. Hogy *Mauthausent Mordhausennek* is nevezik, azt is csak később tudtuk meg...

Az utazás *Mauthausen* felé annyiban szép volt, mert Ausztria egyik legszebb részén, a Duna mentén lévő híres *Wachau* vonalán vezetett. *Mauthausen* hajóállomás is, 180 kilométernyi távolságban van Bécestől. Délután 1 óra volt, mire a vonatból kiszálltunk és géppisztolyokkal és más mindenféle fegyverekkel felszerelt SS-katonák sorfala közé kerültünk. Voltak transportok, amelyek tagjait elindulás előtt még *láncra is fűzték*. Szomorú karaván volt, amelynek szomorú tagjai lettünk; másfélórai gyaloglás után elérhettük *Mauthausent*, kálváriánk végállomását.

„Ez a magyar gettó-kormány”

A mauthauseni vasútállomástól útunk Mauthausen községen keresztül vezetett. A község lakossága számára az ilyen felvonulás már nem volt nagy újdonság, már nem hatott a látványosság ingerével, hiszen az évek folyamán már megszokhatták. De a felénk irányított szemekből észrevehető volt, hogy részvétellel vannak irántunk. Úgy látszik, ők már jobban tudták, mint mi magunk, hogy miért sajnálkozzanak rajtunk.

Dombos, lankás úton haladtunk egykedvűen, fáradtan és éhesen. *Rassay* szívgyengeségre és kimerültségre hivatkozva kétszer is leült az út szélére s így biztosított nekünk kétszer is néhány perces szünetet. Amikor már egy óránál tovább tartott a gyaloglás, már nagyon türelmetlenül kémeleltük, hogy hol az ördögben van az a tábor, amelyet a vasúti kocsi ablakából olyan közelnek gondoltunk. Végre vagy másfélórai gyaloglás után egy facölőpre erősített táblához értünk, amelyen ez állt:

„Konzentrációs tábori terület. Idegenek számára tilos a belépés. *Figyelem: Lövünk!*”

Milyen kár és milyen szomorú — gondoltam —, hogy ez a tilalom ránk már nem vonatkozik. Végre néhány száz lépésnyi menetelés után már a drótsövénnyel és őrtornyokkal körülkerített tábor itt áll előttünk. A tábor első pillantásra elég furcsa látványt nyújtott. Főfrontjához új kikövezett utak vezettek, az utakon még most is szorgoskodtak egyes munkáscsoportok. A munkások *kék-fehérsávós rabruhában*, az amerikai Sing Sing-börtönök bánatot keltő uniformisában. Fáradtan, lassan vánszorogtak. A fáraók rabszolgáinak sokszor vázolt

képei jutottak eszembe. A tábor elülső főfrontját hatalmas kőfal vette körül. Ez a főfront óriási *várszerű épületté volt kialakítva*, néhány kínai pagodaszerű fatornyonyal. Részben félelmetes, de részben nevetséges, buta benyomást keltő volt az egész. Részben komoly középkori valóság, részben a városligeti Angolparkra vagy a valamikor ott látható úgynevezett Elvarázsolt kastély, vagy Bolond malom szerkezetére hasonlított az egész. Nem tartom kizártnak, hogy a terveket maga Hitler készítette. A mázólósegéd művészi fantáziáját vélte az ember ebben az építményben felismerni. Emellett azonban igaz volt, amit az egyik, tíz év óta ott élt ősfogoly mondott: Német munkások vére van ezekbe a kövekbe s egész Mauthausenbe beleépítve.

A főfronton, amikor odaérkeztünk, hatalmas kapu nyílt meg s amikor az mögöttünk bezárult, egyben bezárult mögöttünk a világ. Ami ezután kezdődött, az tiszta pokol volt.

Szorogó érzések közepette léptük át azt az irdatlan nagy kaput, ösztönünk az életért remegő kreatúra ösztöne és balsejtelve volt. Hogy mennyire indokolt volt sejtésünk, azt már a fogadtatás is bizonyította, az a fogadtatás, amelyben az első percekben részesültünk. Közvetlen a kapu mellett van a baraknak egy blokkja, épülete, ott veszik át az új jövevényeket, az új transzportokat. Az épület pincéjében van a fürdő. Itt, ezen a helyen kezdi a koncentrációs táborba utalt fogoly, a «Schutzhäftling» a szomorú «karriert». Megérkezésünk után katonás rendbe, ötös sorokba kellett állnunk, mi alatt az iroda ablakából magasabbrangú SS-urak legeltették szemüket és élesítették nyelvüket mirajtunk.

— *A magyarok jöttek végre? Jómadarak! Miniszterek, doktorok, bankigazgatók, képviselők* — hangzottak a gúnyos jelzők. Igenis, *a magyar gettó-kormány van itt...*

Ilyen és ehhez hasonló epés megjegyzések röpködtek felénk, derék német «szövetségeseink» részéről.

Aztán pedig olyan felemelő művelet következett, amely a hitleristák kormányzati módszereihez és szokásaihoz méltó. Ugyanis fürdetés céljából levetkőztettek bennünket, ruháinkat külön zsákba tették, a zsákot számmal ellátták, értékeinket pedig az utolsó gombig és gombostűig ugyancsak elszedték. Óra, lánc, gyűrű, pénz, a tisztálkodáshoz szükséges holmi, minden, de minden «rendben» zsákba vándorolt. Amikor fölálltunk, szomszédom, Aschner Lipót, azt kérte, hogy hagyják meg a jegygyűrűjét, ezt úgyse tudja levenni.

«Majd mi levesszük a jegygyűrűt is» — mondták — s máris leráspolyozták az ujjáról.

De ez az egész kirablási művelet olyan gyors tempóban folyt, hogy egyrészt nem láthattuk, hogy holmijaink csakugyan a zsákba mennek-e vagy csak az asztal alá. Újoncok, remegő, félénk, új pasasok voltunk s csak később láttuk, hogy minden új transzport érkezése, illetve levetkőztetése, szóval kifosztása alkalmával az ott szorgoskodó segédkező örök és más «illetékesek» új és értékes tárgyakat becsültettek és *hoztak a piacra egymás között és a foglyok között...*

Most, amikor felszabadulásunk után hazamenetel előtt jelentkeztünk az értékeinkért, a következő tényállás derült ki:

Az árják csomagjainak nagy része is hiányzott, a nem-

árják csomagjait még a mult év folyamán «felozslatták» — vagyis szétduálták, szétlopták és szétrabolták. Az értékeknek semmi nyoma és *semmit sem kaptam vissza*... Lehet-e ennél nagyobb és szégyenletesebb zsványáságot elképzelni? Amit az ember hosszú idők folyamán keservesen takarékoskodva megszerez, azt néhány száz uniformisos vagy akár civil tolvaj felelősség nélkül elherdálja. Hogyan és mikor fogja a német nép, amelynek nagy része a hitlerizmustól valószínűleg szintén undorodott, országáról ezt a barbár és piszkos gyalázatot lemosni?!

«Organizálás» volt a szokásos elnevezése a lopásoknak és rablásoknak. Ennek az úgynevezett organizálásnak nagy jelentősége volt a tábor életében. Nem annyira a foglyok közötti cserebelését értették alatta, mint inkább a tiszta lopást, a más holmijának eltulajdonítását. Gondolkoztató volt, miért nevezték ép az ilyen műveletet organizálásnak. Talán gúny akart lenni, gúnyolni akarták a korábbi politikai ellenfeleket, akik valóban organizátorok, azaz jelentős szervezők voltak. Lehetséges, hogy ezzel a szóval a nácik a saját szellemi képességükre akartak utalni. Mauthausenben az igazi szervezésnek nem sok nyomát láttuk. Tébolyda volt az egész. A náci organizálás igazi lényege csak a lopás és tolvajlás maradt.

„Prominens“ – kivételezett – magyarokká neveznek ki minket

Fürdetés után kopott és rongyos alsóruhába bújtattak bennünket és mezítláb kergették fel transzportunkat a blokkba, ahol most már végérvényesen foglyok lettünk.

Ahányszor ezentúl valamely okból nevünket fölhívták, hozzátették a zsákszámot is. Ezt a számot egy kis pléhlemeze-re is rápréselték, a lemezkét vékony *dróttal a csuklónkra erősítették*. Voltak blokkok, amelyeknek lakóit arra kényszerítették, hogy ezt a pléhlemezt *a nyakukra erősítsék*. Egyideig, amint láttam, *Györki* is ilyen nyakláncot viselt. Ugyanezt a számot kis fehér vászonszalagon, nagy fekete számjegyekkel *kabátunkra és nadrágunkra is ráerősítették*. Ez a szám volt az uralkodó jegyünk, mi csak a számnak a tárgya, a melléklete letünk. Naponta szigorúan intettek és figyelmeztettek, hogy számát ne veszítse el senki és senki se merje azt félretenni, ha mégannyira horzsolja is a drót a bőrünket. A szám volt az uralkodó, mi csak annak árnyéka és hordozói voltunk. *Én a 65353. számot viseltem* és őriztem egy esztendőn keresztül. Azt hiszem, a 65353. számot, amíg élek, nem felejttem el. A hitleri fasizmus iránt érzett utálatomnak és gyűlöletemnek képzetével ez a 65353. szám mindig társulni fog.

A blokkban — a 19. számú blokkba kerültünk — az első félórában nagyon érdekes színváltozás ment végbe, amely talán Magyarországnak és a hitleri Németországnak egymáshoz való viszonyára is jellemző.

Amikor bekísértek minket, úgy, ahogy Lanzendorfból jöttünk és bevitték minket egy szobába, ott már szalmazsákokon guggolt vagy 2—300 ember. Szalmazsákokon hármásával és négyesével gubbasztottak az emberek, ezek közé préselték még minket is. Szó szerint a szardiniák kényelmesebben «nyugosznak» a pléhdobozokban egymás mellett. Szörnyű érzés volt valamennyiünk számára, hogy ez a halál... Vagy negyedóráig fekhettünk így, eb-

ben a szörnyű helyzetben, amikor a blokk írnoka hangosan belekiáltott a szobába, hogy az a csoport, amely az imént érkezett, keljen fel és jöjjön utána az úgynevezett nappali szobába. Ott egy rövid, de érdekes beszédet intézett hozzánk az írnok, a beszédnek értelme körülbelül ez volt:

— Kérem önöket, ne féljenek, nem lesz itt különös bántódásuk, önök itt csak védőőrizetesek. Azonnal új jegyzéket készíték önökről s kérem, mondja be mindenki címét és rangját, amelyet otthon viselt. *Mondja be, ha gróf vagy miniszter, vagy vezérigazgató vagy orvos, vagy más efféle...*

Az írnok azonnal hozzá is fogott az új jegyzék elkészítéséhez, amelynek befejeztével azt az intézkedést is tette, hogy mi nem a nagy tömeggel alszunk, hanem külön szalmazsákokon a nappali szobában. Azt is kilátásba helyezte, hogy hamarosan a nagy tömeg elmegy a 19-esből és akkor ágyakat állítanak majd föl és mi ágyakban alhatunk. Néhány nap múlva így is történt. Magánnyilatkozatában azt is mondta az írnok, hogy *mi magyarok voltaképpen túsók vagyunk...* Ezentúl naponta hangoztatta az írnok és így terjedt ez el a táborban is, hogy a magyarok «prominens» foglyok, kivételezettek, előkelőbbek, mint a többi nemzethez tartozók... Meg kell jegyezni, hogy alvás, foglalkoztatás és általános bánásmód tekintetében a különböző megítélés az idők folyamán megváltozott és elmosódott. Legfeljebb a *12 magyar képviselőnek* maradt valamelyes privilégiuma. De a végefelé helyzetük már alig különbözött a többiétől vagy a zsidókétól. Így a prominencia is csak hitleri svindlinek bizonyult. A prominensek is, mihelyt az ott-

honi csomagok elmaradtak, bizony csontvázakká fogytak a táborban.

Higiénia Mauthausenban

Milyen szépen hangzik, ha azt olvassuk, hogy a koncentrációs táborba csak az teheti be a lábát, aki előzően megfürdik... Az első fürdés alkalmával a nemárjáknak tintaceruzával j betűket és egyéb ákombákomokat rajzoltak a testükre. Ezzel nem sokat kellett törődni. Nagyobb baj volt az, hogy későbbi idők folyamán a fürdőt még csak havonta egyszer sem volt lehetséges használni. Amellett milyen is volt ez a fürdő? A vetkőző vöröstéglás padlója bokáig sáros. A ruhát erre a sáros padlóra kellett dobni és így fürdés után mindig piszkosabbak voltunk, mint fürdés előtt. A fürdő egyszerű meleg zuhany, összesen 70 zuhany volt a teremben s ezt három-négyszáz ember egyszerre használta, vagyis öten-hatan egyszerre lökdösődtek egy tus alatt. A tussolás időtartama 2—3 perc. A hideg vizet már sajnálták, se előtte, se utána nem kaptunk. A legtöbbször az időjárásra való tekintet nélkül odakünn a fürdő előtt kellett vetkőződni. Decemberben, januárban vagy februárban a szerencsétlen új transzportok csak úgy, mint mi magunk is, órákig *álltak odakünn egy szál alsóruhában és mezítláb* s így is kellett felmenniök a barakjaikba. A fürdéshez nem adtak szappant, különben a napi mosakodáshoz sem. Fehérneműt, azaz valami öreg, rongyos inget és alsónadrágot hetekig hordtuk, *én magam kilenc hétig nem kaptam tisztát*. A reggeli mosakodás egy közös medence körül

történt, ahol egyszerre legfeljebb tíz ember számára lett volna hely, de rendszerint 30 ember lökdösődött egymáson. Ugyanakkor a felügyelő örült ordítózások és szitkozódások között kergette kifelé az embereket a mosakodó helyiségből. De ezt se bántuk és örültünk, hogy van víz. Csakhogy a gyakoribb eset az volt, hogy a vízvezeték nem működött, mert szakemberek szerint rosszul hanyagul volt megépítve. Ruhakefe, cipőkencs vagy ilyesfélék egészen ismeretlen fogalmak voltak. Csak nagyritkán szerzett valaki teljesen ismeretlen módon és úton egy-egy ilyen tisztálkodási rekvizitumot.

Az úgynevezett *tetűvizsgálat* is nagyon kedves dolog volt. Délelőtt vagy ebéd után, reggel vagy este, de leginkább vasárnap, úgy, ahogy kedve szottyant, elkiáltotta magát a blokk felügyelője: Sorakozni, tetűvizsgálat lesz! . . . Kedvező idő esetén az udvaron, kedvezőtlen időben a teremben folyt le ez a multság. Meztelenre vetköztünk, a *ruhát, ha udvaron voltunk, akkor a poros, piszkos földre, ha szobában, akkor a padlóra dobtuk*. Természetesen leggyakrabban azzal a nagyszerű eredménnyel, hogy a tetűk — csak házigazdát változtattak . . . Ilyen alkalmakkor a legtöbb blokkban az volt a szokás, hogy a felsőruhák zsebeit is átvizsgálták és azon a címen, hogy ez az eltetvesedést mozdíttja elő, elvették mindazt az apró, de szükséges holmit, amit a fogoly sokszor a kenyere vagy más élelmiszer ellenében cserélt, amit keservesen összekuporgatott. Tű, cérna, szappan, zsebkés, semmi sem kapott kegyelmet. Elvettek és elraboltak mindent, másnap, de gyakran *még aznap az elrejtett holmit a szolgálatot teljesítő személyzettől — vissza lehetett vásárolni . . .*

A higiénia legegyszerűbb feltétele, természetesen az alvás és a pihenés lett volna. A valóságban Mauthausenban erről szó sem lehetett. Pokol volt az életünk ebben a vonatkozásban is. Rendszeresen úgynevezett emeletes ágyakban aludtunk. Koromra tekintettel, itt-ott, egy-két hétig egyedül fekhettem egy szalmazsákon, esetleg kettőseivel. De sokszor *hármásával* és négyen is feküdtünk egy strózsákon. Ilyenkor csontjaink egymás testébe fura-kodtak, sájgó kínok között fetrengtünk, kínunkban gorbabáskodtunk egymással, püföltük szomszédunkat, reggel összetörten, gyűrötten keltünk fel, fáradtabbak és meggyötörtebbek voltunk, mint amikor este lefeküdtünk.

A blokk tisztogatása címén a reggeli sorakozó, az úgynevezett Apell-re való felállás és a feketekávénak nevezett kotyvalék kiosztása után rendszerint az udvaron kellett tartózkodni decemberi és januári fagyban ép úgy, mint nyáron, hóban és jégben ugyanúgy, mint esőben és szélben. Legtöbbünknek másod- és harmadfokú fagyási sebeink voltak és mindenkinek állandóan csepégett az orra. Voltak közöttünk leleményesek, akik fölfedezték, hogy a W C helyisége melegebb, mint az udvar és egyszerűen oda beültek, vetkőzés nélkül, csak éppen melegéni és pihenni jártak oda...

Általános zsebkendőhiány következtében, miután gyakran az udvaron osztották ki a kávé és a déli levest —, az orrcseppek az ételt szépen szaporították... Tegyük hozzá, hogy a vitaminhiány következtében a foglyok nagy része tele volt nehezen gyógyuló furunkulusokkal és sebekkel és említsük meg, hogy kevés volt a csajka s ezt egymás kezéből kapkodtuk, a használt csajkába kaptuk azután az ételt, a kanalat is egymástól kér-

tük gyakran kölcsön — így az étkezési higiéniaról és a tisztaságról általában megközelítő képet kapunk...

A kabát- és a nadrágzebben tartottuk rendszerint a kanalat, ott rejtegettük az étel- és kenyérmaradékokat, nehogy könnyebbkezü fogolytársaink ellophassák, a kabát- és a nadrágzebe volt a szekrényünk, raktárunk, spejzünk, irattárunk. Ez is szép illusztrációja annak, hogy milyen tisztaságban éltünk.

A betegek réme a mauthauseni kórház

Ilyen egészségellenes állapotok mellett félig-meddig rendes kórházra lett volna szükség. Ezzel szemben Mauthausenban az volt a helyzet, hogy számos beteg csak azért vált gyógyíthatatlanná, mert remegett attól való félelmében, hogy leviszik a kórházba, az úgynevezett orosz táborba. (Orosz tábornak nevezték ezt a helyet, mert még az első világháború alkalmából orosz foglyok számára építették ezeket a barakokat.) Én magam két hétig bent voltam ebben a kórházban, mint szemtanu tehát elmondhatok erről a finom és érdekes helyről egyetmást.

Előre kell bocsátanom, hogy a kórházba jó embereim ajánlásával kerültem be. Mégis lázas állapotban másodmagammal kellett egy ágyban feküdnöm. Fölöttem és mellettem hármasával és négyesével kínlódtak a szerencsétlen betegek. Tőlem jobbra egy súlyos, flegmoniás beteg fetrengett önkívületi állapotban, gennyes sebe a kötésen keresztülfolyt s a lázas beteg a lábát egyszerűen áttette az én ágyamba s engem is gennyes sebével bepisz-

kított. Helyzetemen csak az segített, hogy ez a szegény beteg harmadnapra meghalt.

Az osztály vezetője elmondta, hogy 150 ember számára volna férőhely, a létszám pedig 600-on felül van. Az osztályon összesen öt hőmérő volt és egyetlenegy ágytál... Kell-e ennél többet is mondani. A terem végén egy kis kamra, abban négy kimustrált ételkondér állt, rajtuk keresztben egy deszka, ott végeztük éjjel szükségleteinket. Nappal az udvaron át egy nyitott latrinához kellett mennünk. Ugyancsak az udvaron keresztül kellett mennünk alsóruhában és mezítláb, ha mosakodni akartunk. Kevés volt az orvos és állandó a gyógyszerhiány. A szerencsétlen betegek állandó hangos jajveszékelése különösen éjjel valóban szívettépő és idegrázó volt. Ellenben a sorakozáshoz, az úgynevezett Apelhez katonás sorban kellett felállni naponta kétszer és ugyancsak mezítláb és egy szál ingben télen-nyáron, esőben és télben egyaránt. Kaptam is lázas influenzát s amikor mint «egészséges» a kórházból feljöttem a blokkba, társaim biztosra vették, hogy most már megyek a másvilágra. A kórházi ételmezés leírhatatlanul komisz volt. A szó szoros értelmében véve a cél a betegek éhhalálra ítéltése. (Most készült el az új kórház, hogy mennyivel jobb a réginél, nem tudom, de nagyobb szerencse, hogy a háborúnak amúgy is vége.)

Gál Benő elvtárs halála

Mult év júliusában érkezett hivatalosan a hír, hogy Gál Benő meghalt. Túlzás nélkül detektívregénybe való részlet, amelyet el kell mondanom, mert én voltam vele

odabent a kórházban, tehát a tragikus esetnek, sajnos, koronatanúja kell hogy legyek.

Gál Benő rettenetesen leromlott állapotban került le az orosz táborba. Valósággal élő csontvázra hasonlított, sárgás volt a bőre, szörnyen sajnálatraméltó állapotban küldték le a kórházba. A betegek között az a hír járta, hogy úgynevezett repülőbizottság jön a kórházba és a nagyon leromlottakat és öregeket valami üdülőhelyre viszik, hogy ott jobb élelmezés mellett rendbejöhessenek... Egyik nap csakugyan felsorakoztattak bennünket a két ágsor közötti folyosóra, mire három SS-orvos jött be a terembe. Végigmentek a betegek között s csakugyan a nagyon leromlottak előtt egy-egy percre megálltak s csak intettek az irnoknak, hogy a megérintett beteget írja föl... Így írták föl *Gál* Benőt is. Másnap már hajnali 4 órakor ott állt egy nagy kék autó a kórházbarak előtt és az előző nap feljegyzetteket erre az autóra tették fel és el is vitték. Megint csak egy szál ingben és alsónadrágban...

Nekem a kórház egyik funkcionáriusa, kinél, mint említettem, beprotezsáltak, azt mondta, hogyha legközelebb jön a repülő tiszti bizottság, *én menjek ki a mosdóba és csak akkor jöjjenek ki, ha ő hívat*... Én a legnagyobb naivitással azt vettem közbe, hogy hiszen tudomásom szerint arról van szó, hogy ezeket az embereket valami üdülőhelyre viszik és miért ne mehetnék én is oda...

«Igen, — mondotta jóakaróm — elviszik őket, de mégsem tudjuk biztosan, hogy hová»...

Meg akarom jegyezni, hogy azon a héten háromszor töltöttem két-két órát a mosdóban, de — életben maradtam...

Szegény Gál Benőről pedig három héttel azután, hogy elvitték a titokzatos autóban, már *megérkezett a halálhír*. Gál Benővel egyidőben halt meg két másik magyar bajtárs is ott azon a rejtelmes üdülőhelyen...

Még ma is borzalommal emlékszem vissza arra a jelenetre, amikor az SS-tisztiorvos a szerencsétlen szegény Gál Benőt erre az útra kiszemelte. Mintha a halál angyala érintette volna, olyan kísérteties volt ez a jelenet, amely még ma is fájdalmas érzést kelt bennem. Csak annyit jegyzek még meg, hogy hitlerék tudvalévően úgynevezett törvény alapján engedték meg az öreg és állítólag gyógyíthatatlan betegeknek *különböző orvosi kísérletekre való igénybevételét és fölhasználását*...

Kérem ezekután, lehet-e enél gyönyörűbb higiéniaát elképzelni, mint amilyenről a hitlerista emberkíntók és emberpusztítók Mauthausenban gondoskodtak?

Ruháink Mauthausenban

Ezt a mellékesnek és közömbösnek elképzelt fejezetet valahogy át ne ugorja a szíves olvasó. A közömbösség nemcsak azért volna hiba, mert a régi közmondás szerint ruha teszi az embert. Ezen túlmenően azért is kérem a figyelmet ennek a pár sornak a számára, mert bevallom, eredetileg a Mauthausenről szóló leírást erre az egyetlen fejezetre akartam fölépíteni. Ezen az egyetlen részleten keresztül akartam bemutatni ennek a modern pokolnak egész szellemét, lelkületét és intézményes mivoltát. Talán akad majd még valahol íróművész, aki erre vállalkozik. Gondolkodtam a dolgon és lemondtam az erőmet és írói

képességemet felülmúló feladatról. A mauthauseni förtelmes pokol leírására mi szegény szenvedő és sokszor hangtalanul síró és könnyező foglyok a legnagyobb író-művészt sem tartottuk elég nagynek. Ezért tehát ezt a beszámolómat egyszerűen folytatom és abban a fejezetben is csak odavetett keresetlen szavakkal jelzem, hogy mit láttam és mit éreztem Mauthausenban?!

Azt láttam és éreztem, hogy bármilyen véletlennek látszott, szerintem igenis ördögi tendencia volt abban, ahogy néhány tízezer embert saját ruházatától megfosztva, levetkőztetve, piszkos, maszatos rongyokba és cafatokba bujtatták. Igenis, bizonyos tudatosság volt abban, hogy az embereket *egyénségükből kivetkőztessék és a nyomor és piszok uniformisába bujtassák*. Igenis azt hiszem, tudatosság volt benne, hogy chaplini figurákat csináltak belőlük, hogy a Pat és Patachon-féle alakok maskaráit aggatták a szerencsétlen foglyokra s hogy Gorkij Éjjeli menedékhelyének alakjai hozzánk képest a divat szabályai szerint kiöltözött urak voltak s hogy rongyainkban élő és beszélő madárijesztőkre hasonlítottunk, nempedig emberekre.

Mindezt látni kellett volna, mert leírás útján ezt érzékeltetni valósággal lehetetlenség.

Mi, Lanzendorfból idejött magyarok kezdetben még hasonlítottunk valahogy a normális foglyokhoz. Megérkezésünk utáni napon a fehér, kéksávós nyári egyenruhát kaptuk. *Sigray, Apponyi, Szapáry* grófék és a többi »prominens« magyar még elég jól festett ezekben az uniformisokban. De mihelyt valaki kórházba jutott vagy más blokkba került el, vagy akármilyen más változás állt be, akkor már siralom volt az illetőre ránézni. Reám például

kórházból jövet valami kékszínű matrónadrágfélét húzattak, ezt a nadrágot elől csak a legnagyobb kinnal lehetett kigombolni, — persze azért hátulgombolás sem volt... Ehhez egy sárgaszínű nyári kabátkát adtak... Mikor megérkezett az ősz, akkor két márkáért egy orosz katonablúzt »organizáltam« magamnak... *Györki, Milok* valami zöldszínű, szűkreszabott katonanadrágban feszítettek. A cipő és a nadrágvég között kilátszott a meztelen lábszár. A fejükön civilkalap vagy kaukázusi orosz sapkaféle díszelgett. Nagyon snájdigak voltak *Faragó Dezső* és szegény elhúnyt *Simonyi Ákos* elvtársunk, akik kirgiz sapkával a fejükön tűntek föl a táborban. Fülvédők oly messzire álltak el, hogy az egész táborat *uralták*.

Már ezeknek a ruha lil-lomoknak az eredete is érdekes és jellemző volt. Ugyanis a ruháknak zsákban való elraktározását csak az utóbbi időkben vezették be. És csak a legkritkább transzportoknál végezték. A szabály a hitleri uralom és a tábor tízéves fennállása alatt az volt, hogy a ruhát úgy, ahogy a beszállított foglyokról levetették, odadobták a fürdő elé egy halomra és akkor ez a holmi úgy hevert ott óriási rakáson, mint a szalmakazal vagy szénaboglya, vagy mint valami hatalmas szemétdomb. A Teleki-téri piachoz nem hasonlíthatom, mert amit a Teleki-téren vagy akár az ilyenfajta rongyokat feldolgozó textilgyár udvarán vagy más szemétdombtelepeken láthattunk, az mind valósággal ideális, értékes és szép holmi volt ahhoz képest, amit ott a fürdő körül lehetett látni. A szabály szerint a ruhát, ha a foglyokról leszedték, fertőtlenítő intézetbe kellett vinni. De közben napok is eltelték, amíg erre sor került. Eső, hó, sár, szemét és vihar vonták be vastag pizsokréteggel a ruhahalmazt. Ha

aztán nagy szekereken a holmit a dezinfekcióba vitték, akkor az értékesebb darabokat már az úton lelopkodták a merészebb foglyok, azaz «elorganizálták». Becslés szerint százezer ember holmijának ilyen módon való összekeveredéséről, sárban és szennyben való meghempergetéséről lehet szó. Ilyen volt az a körforgalom, amelyen át a ruha az egyes fogolyhoz eljutott. Így ölthetett magára a fogoly pumpnadrágot és feszes katonablúzt, a másik bajtárs viszont vattázott orosz katonanadrágot és polgári zakót szerezhette. A ruhákon természetesen lelógó cafrangok, hatalmas lyukak, folt hátán folt, de minden folt más és más színű, mindegyiknek varrata más és más színű cérnával odatüzdelve. Akinek a kabátján voltak gombok, annak nadrágjáról biztosan hiányoztak, hiszen mint említettem, tűt és cérnát, amit a fogoly egy darab kenyérért vagy cigarettacsikért az éhesebb bajtársától »organizált«, azt a tetűvizsgálat alkalmával elszedték. A térdnek és cipő közötti lábszárnak meztelen mutogatása vagy egy pullovermaradvánnyal való összefoltozása megszokott látvány volt; ugyanilyen volt az is, hogy a cipő orrán akkora lyuk tátongott, mint a krokodilus szája s a lyuk azt is elárulta, hogy az illető fogoly a harisnyát vagy a zoknit csak hírből ismeri... Általános szokás és divat volt télen a könnyű nyári kabát, mert a nehezebb kabátot — ahogy például az szegény *Szántó Gyula* vagy *Gáspár Árpád* elvtársainkkal megtörtént — a legkeményebb télben egyszerűen lehúzták róluk és odaadták olyan fogolynak, akit transzportba küldtek. Fagyoskodtak és dideregtek is szegények, hogy sokszor sírni lehetett volna miatta. Én viszont rekkenő hőségben is télikabátban jártam. Szabály szerint ugyanis csak egy

kabátot lehetett viselni, akár téli, akár könnyű kabát, de két kabátnak a viselése tilos volt. Ha valaki kétféle cipőben járt, mint például én, azon sem ütközött meg senki. A cipőzsinór a legnagyobb ritkaságok közé tartozott, a papírspárgából való cipőzsinór és a fekete cipő rendbenlévőnek találtatott. Cipőm hetekig nem látott kefért vagy kenőcsöt, ruhát az egész esztendő alatt alig kefélttem kétszer-háromszor, egyetlen olyan inget nem kaptam az egész idő alatt, amelyiken rendesen gombolható gomb vagy lyuk lett volna s a legnagyobb művészet volt az alsónadrágot is úgy viselni, hogy az rajt is maradjon csontig fogyott sovány testünkön.

Szenny, piszok és rongyosság, ezek voltak az uralkodó színek. *Goya* vagy *Breughel* ecsetje és fantáziája talán vissza tudná ezt a képet tükröztetni. Voltak alakok a bajtársak között, akikhez szószerint nem mertem közelállni, féltem, hogy megtetvesedem mellettük. Később kiderült, hogy a civiléletben az illetők gazdag vezérigazgatók, orvosok, ügyvédek, patikusok voltak és így tovább... *Ne vetségessé tenni az embert külseje által*, koldussá változtatni, hogy maga is elveszítse önmagát, hogy aztán a nácik és pribékjeik is taposhassanak rajta, ez volt az igazi cél. Ilyen aljas és gonosz brutalitásokban nem is volt hiány. A ruhát a szolgaszemélyzet maga sem nevezte másként, mint lim-lomnak. «El ezekkel a rongyokkal» — ez volt a szokásos felszólítás. Ez volt a kép, amely a legegondolkodtatóbbak egyike volt Mauthausenban.

Kenyéren és moslékon...

Minden bevezetés nélkül jegyezzük ide a napi menüt, amelyen egy év alatt nemigen volt Mauthausenban változtatás.

Reggel két deci fekete lé, amit kávénak neveztek és ami egyesek szerint pörkölt szőlőmagból, mások szerint cirok-magból készült. Sokan szájöblögetésre használták föl, a legtöbben utálattal kiöntötték. Déli ebéd 8 deci úgynevezett főzelékleves. Erről a főzeléklevesről, legtöbbször fehérrepa vagy cukorrépa, nagyritkán káposzta, hadd jegyezzem meg mingyárt a következőket.

A tábor gazdasági épületében istálló és *disznóolák* is voltak, mert az SS urak természetesen finom disznósültéket is ettek. *A disznók elé ugyanazt a levest adták, amit mi foglyok kaptunk, előzően azonban margarinnal zsírosították a disznók számára és liszttel s miegymással följavították...*

Este két-három deka kolbászt kaptunk, formában valahogy a nyáriszalámihoz hasonlított, persze annál sokkal silányabb és rosszabb minőségű. Egyszer hetenkint a kolbász helyett 5—6 deka margarint, egyszer pedig egy leveseskanálnyi túrót kaptunk. A napi kenyéradag rendszerint egy 120 dekás fekete kenyérnek a harmada lett volna. Itt-ott, hetenként egyszer fél kenyeret is adtak, viszont voltak napok, amikor csak negyed kenyeret osztottak, sőt a háború vége felé hosszú időn keresztül már csak alig 10 dekát kaptunk naponta. A kolbászon kívül húst a 14 hónap alatt természetesen nem láttunk. Néha borsónagyságú húsfoszlányok uszkáltak mégis a levesben, ezek a foszlányok a tisztí menázsiból tévedtek a mi

csajkánkba. Ha itt-ott krumpli is volt a főztünkben, akkor ezt úgy fogadtuk, mint otthon a legfinomabb sültet vagy efélét. Irigykedve néztünk egymás csajkájába, hogy ki kapott egy falat krumplit, vagy épséggel több darabot. Ha nagyritkán grízt vagy gerslit kaptunk a főzelék helyett, akkor ezt úgy ettük, mint az égi mannát...

Az étel minősége és mennyisége hivatalból legalább 25 százalékkal jobb lett volna, mint amilyent mi kaptunk. De ezt a 25 százalékot a felügyelő- és szolgálószemélyzet egyszerűen ellopta. Mialatt mi éhezünk vagy a répalevestől undorodtunk, a felügyelő urak kilószámra hurcolták a margarint, sütötték a jó zsíros karmonádlit, az ízes palacsintát az éhező foglyok szemeláttára. Ez persze nem volt nagyon kellemes, ezért is a főzés és sütés idejére a foglyokat kikergették az udvarra, akár esett a hó, akár szép volt az idő.

Mi foglyok pedig öltük egymást még a déli moslénkért is, egymás tányérjába néztünk, koldultunk egymástól s ha a kondérból a földre ömlött a leves, mingyárt 50-en is akadtak a foglyok közül, akik azt felszedték és megették. Aki tehette, szerzett a levesből pótadagot, sokaknak a túlságos folyadékos ételtől megdagadtak a lábai és úgynevezett ödémát kaptunk. A diaré, a hasmenés általános és a leggvakoribb betegség volt Mauthausenban.

A munka megítálatása

A munka minden örömnél és életnél a forrása. Így tudja ezt minden rendesen nevelt ember már gyermekkorában. S ha valóságban ma még nincs is így, akkor

arra kell törekedni, hogy az emberiség ezt a célt elérhesse és a társadalmat ezen alapelv szerint rendezhesse be. Mi szocialisták legalább is erre törekszünk. A hitleristák, mint úgynevezett nemzetiszocialisták, arcátlanul azt hazudták, hogy ők is a munkát akarják a legmagasabb piedesztálra emelni. De mi volt Mauthausenban ezen a téren is a valóság?

Mikor a magyarok csoportját kivételezettnek minősítették, akkor az illetékesek azt is kimondták, hogy a magyarokat csak úgynevezett könnyebb munkára szabad alkalmazni. Elképzelhető, hogy mit és hogyan dolgoztattak másokkal, ha ilyen elveket egyáltalán statuálni kellett. Mesélték is a régebbi foglyok és a megnyugtatósunkra hivatott felügyelők, hogy milyen kínzást jelentettek éveken keresztül a munka bizonyos nemei. A kőbányában a kőfejtés alkalmával ezrével pusztultak a foglyok — mesélték. Ötemeletnyi magasságról ugrottak le öngyilkossági szándékból. A kőhordásnál — ezt már a mi csoportunk tagjai is tapasztalták — több mint 200 lépcsőt voltak kénytelenek gyors lépésben megjárni, mert az SS-felügyelő fegyverhasználattal való fenyegetés mellett kergette őket. Régebben pedig — mondták a felügyelők — az SS-katona tényleg bele is, lőtt abba, akinek a 250 lépcső megmászása közben elállt a lélekzete...

Minket, nemárja magyarokat úgynevezett könnyű kerti munkára osztottak be. Sok értelme az egésznek nem volt. A tábor konyhabeteményeinek megkapálásáról vagy az egyes barakok egy-egyméteres előkertecskéjének rendbentartásáról volt szó. Egyszer-máskor száraz kukoricaföldet is kapáltam meztelenre vetkőzve, ilyen alkalmakkor remek napfürdőt is véve. De nagyjában és egészében

mindez csak arra volt jó, hogy nem egészen ingyen lopjuk a napot. Viszont az olyan élelmezés mellett, mint amilyent mi kaptunk, nehezebb munkát nem is tudtunk volna végezni.

De mégis ilyen koplalás mellett végezték munkájukat az úgynevezett nehézmunkások is. Akit oda beosztottak, arról azt mondták, hogy büntetőcsoportba tették.

Amikor a kertimunka megszűnt, lekerültünk a szövődébe. Azt képzeltem, hogy ez komoly és modern üzem. De nem volt semmi más, mint buta, frivol játék, néhány felügyelő «dekkolási» helye. A legkomolyabb cikk, amit gyártottunk, a celofánhulladékból készített csomagolóspárga volt. Az üzemben csak kézimunka folyt, nem volt egyetlen gép sem. Emlékszem, hetekig gumirozott vászonszalagokat gombolyítottunk, ezekből is fonalat készítettek. De ez az anyag hónapokig a sárban és a szeméten hevert, piszkosan, nyálkásan, leköpködve, letaposva úgy, hogy még a földről fölvenni is útálat volt. Ahogy fölszedtük legnagyobb részét, úgy is dobtuk vissza a régi szemétrakásra.

Végül néhányszor lejártam a konyhára krumplit hámozni. Itt is elsősorban az a csalódás ért, hogy még csak egy félig-meddig modernül berendezett üzemet sem találtam ezen a 30—40.000 embert élelmező konyhán, hanem piszkos pincét, ahol egészen közönséges kézi bicskákkaal hámoztuk a krumplit. Bokáig álltunk vagy ültünk a szemétkben és a sárban, az egész nagyban hasonlított azokra a helyekre, amelyeket *Upton Sinclair* írt le a «Dzsungel» vagy más című regényeiben.

Különben az úgynevezett könnyű munkára vonatkozó ígéret, amelyet a magyar csoportnak tettek, csúfosan

haszontalan náci szószátyárkodásnak bizonyult. A nem-árjákat nem rendelték ki kőhordásra, csak a többieket! Még csak azt sem vették figyelembe, hogy az ilyen legnehezebb munkára kirendeltek között szívbjajosok vagy 50 éves korúak is voltak. Hogy ráadásul a felügyelők és az SS-ek ezeket a kőhordókat is ütötték vagy pofozták, azon aztán már nem csodálkoztunk.

Nem volt a nácik munkájában semmi öröm és semmi áldás. Mint minden lélekzetvételiükhöz, ehhez is csak sötét, súlyos átok tapadt.

Kínzások éjjel-nappal

Mathausenban a foglyok mintegy 30 egyforma nagyságú, egyforma külsejű és berendezésű fabarakkban voltak elhelyezve. Egy-egy barak-blokknak neveztek —, két úgynevezett hálóteremből és egy nappalinak nevezett szobából állt. A és B elnevezésű hálóterem volt minden barakban. Az úgynevezett nappali szobáról mingyárt meg kell állapítani, hogy azt a foglyok a legtöbb blokkban nem használhatták, mert a felügyelők és a szolgálatot teljesítő egyének saját maguknak foglalták le ezt a szobát, fűtöltek, ott sütöltek, főztek, ott szórakoztak és társalogtak, holott eredetileg az lett volna a rendeltetésük, hogy ezt a szobát a mi rendelkezésünkre bocsássák.

Maradt tehát a hálószoba. Ezek mindegyike mintegy 8 méter széles és 12 méter hosszúságú volt. Szakemberek szerint ilyen területen, igénybevéve az egészségi szabályokat vagy kórházi rendelkezéseket, maximum 30 ember számára lett volna férőhely. Mi pedig 150-től 250-ig vol-

tunk egy,egy ilyen teremben összezsúfolva, de voltak néha 3—4 és 500-an is! Itt éltek a foglyok éjjel-nappal. Tessék csak elképzelni, ha odahaza ötször- és tízszerannyian él-
nénk a szobánkban, mint ahány személy számára a szoba berendeztetett. Tessék elképzelni, hogy ötször és tízszer annyian alszanak, esznek, társalognak, kiabálnak és veszekednek egy szobában, mint amennyiök számára férőhely van. Gondoljuk el, hogy is volt ez heteken, hónapokon és éveken keresztül. *Az ember nem volt és nem lehetett egyedül se éjjel, se nappal. Nem lehettek saját gondolataink, nem volt saját egyéni pillanatunk. Egy percig nem szabadulhattunk a lármától, idegenek szavától, zajától, hortyogásától, krákogásától, kéretlen tanácstól, kérdéstől, közbeszólástól.* Elgondolható, hogy ilyen életmód mellett, mint őrlődnek fel az ember idegei, tagadható-e, hogy az ilyen helyzetben megúnja, megútálja szomszédját, megharagszik legjobb barátjára és természetesen, elsősorban önmagára. Elképzelhető ennél nagyobb és fájdalmasabb kínzás és kínlódás? . . .

Télen, dermedtő hidegben azonban még a szobában való összepréselődés is külön kegy és ajándék volt, mert a blokk-öregnek nevezett felügyelők — legtöbbször azelőtt közönséges bűncselekményekért fegyházviselt alakok, valóságos pribékjei voltak a nácik mauthauseni kormányzatának — szinte kéjes örömet éreztek abban, ha *télidőben órákhosszat kint hagyhattak minket az udvaron.* Már a lelkünk is didergett és fázott, nemcsak a testünk. Ha aztán nagykegyesen beengedtek a fűtetlen hálótermekbe. fűtést Mauthausenban egyáltalán nem ismertünk, estig, lefekvésig soha át nem melegedtünk, de sokszor még reggelig sem. Megjegyzendő, hogy a szobába csak oldott sa-

ruval engedtek belépni, azaz, hogy a cipőt meg kellett tisztogatni, csak azt nem tudtuk, hogy hol és hogyan, mikor se kefe, se más alkalmas holmi erre a célra nem volt. A klozetba küldtek, hogy *mossuk le a cipőt azzal, ami ott a csatornában folyt...*

Lehetséges-e politikai foglyokkal ennél aljasabb módon elbánni?

Lehet, mert a „blokk-öreg“-urak és a segédszemélyzet legtöbbször az SS-ek által idomított durva és rosszakarátú bestia volt. Nem tagadom, volt közöttük, akár csak a fehér holló, emberségesebb is. Szerencsémre ilyen volt a 19-es blokk Karl nevű «öregje» is. Ismétlem, kivételesen tisztességesen gondolkodó fiatalabb ember volt, de ez a kivétel csak a szabályt erősítette. A felügyelők legtöbbször bizony fölkötnivaló csirkefogó, gazember volt.

A 2-es blokk «öregje» egy Leó nevű lengyel, egykor állítólag katonatiszt, talán a legzüllöttebb fráterek egyike volt. Egyéb jeles tulajdonságai mellett még notórius alkoholist is volt, mert újév táján metilalkoholmérgezésrel ágnak is dőlt s már azt hittük, sőt reméltük is, hogy ebbe talán belehal. Azt is beszélték róla, hogy homoszexuális. A saját szemünkkel láttuk, hogy *fiatal fiúkkal vétette körül magát*, akik állandóan ágya körül sürgölődtek és forgolódtak. A fiúkat természetesen nappal is becézgette, de éjjel még gyanúsabb formában is érintkezett velük. Ugyanígyeneket láthattunk és hallhattunk más blokkfelügyelő urakkal kapcsolatban is.

Ez a Leó nevű vadállat szinte mestere volt a durva kínzásoknak. Komoly ok nélkül olyan ütlegeteket, pofonokat és rúgásokat mért a foglyokra, hogy ezek nyomai soká megmaradtak. Egy alkalommal azon a címen, hogy

a hóeltakarításra vonatkozó parancsát csak vontatva teljesítjük, berontott a szobánkba és vastag gumicsővel vágott végig valamennyiünkön, akik pedig kifelé igyekeztünk. Az én ősz fejemre is akkorákat vágott, hogy hurkák támadtak az ütések nyomán. Ami a hóeltakarítást illeti, az volt a parancsa, hogy azt pusztá kézzel kell elvégezni: De miután így lassan ment a dolog, parancsát később odamódosította, hogy az ágyakból *ki kell szedni az ágydeszkákat* és azokkal kell a havat a kocsira hányani . . .

Ugyanebben a barakban egy tetűvizsgálat alkalmával, valahogy elvesztettem a sapkámot és keresés közben egy fiatalabb felügyelőtől olyan két pofont kaptam, hogy majd belesüketültem. Leó úr még azzal is büntetett bennünket többször, hogy az A szobából, ahol a magyar csoport lakott, egy-egy éjjelre büntetésből áttelepített minket a B-be, ahol kívülünk is voltak egy-két százan, úgy, hogy *hármásával vagy négyesével aludtunk egy-egy szalmaszákon*. «Az alvás kényelme nem olyan fontos»- csámcsogta felénk szadista élvezettel Leó. Majd én rendre tanítom magukat, — mondotta — s még hozzátette, hogy úgysem vagyunk árják, tehát kivételezetteknek sem lehet minket tekinteni. (Tény, hogy a magyar foglyok csoportjához tartozó 10—12 képviselőt még sem merték ilyen brutális és aljas módon kezelni.)

Ennek az embertelen és alantas bánásmódnak megfelelő volt a tónus- amellyel a blokk urai a szerencsétlen foglyokkal beszéltek. Legkedvesebb kiszólásaik, úgynevezett bemondásaik voltak: Ihr Strolche (Ti útonállók), Verkommenes Gesindel (züllött csöcselék), Sauhaufen (disznócsorda), Arschloch (te s . . .), Scheisskübel (éjjeli-

edény), Dreckige Meineidige (sz... esküszegők), Scheiss-egal (sz... az egész)... Ilyen és ehhez hasonló kiszólások csak úgy ömlöttek ezeknek a züllött tömlőtartóknak az ajkaiból.

Szép újévi ajándék...

A szilveszteri éjszaka és a beköszöntő újesztendő hangulata még a Leó nevű vadállatból is szelídebb gesztusokat váltott ki. Szilveszterre úgynevezett műsoros kabaré keretében egy kis magyar programot mutattunk be, melyet «kegyes megértéssel és örömmel» fogadott. Megengedte, hogy újév reggelén később keljünk és valamivel rendesebb ebédet is kaptunk és megengedte, hogy újév napján ebéd után egy-két órára az ágyunkra lepihenhessünk.

Éppen pihentünk, amikor röviden a következő rémregénybe való dolog történt.

Az udvaron hirtelen felhangzott a gyakori parancsszó: «Egész blokk sorakozz!» Ágyainkról azonnal felugráltunk, másodpercek alatt kint voltunk az udvaron. Ott egy SS fogadott és rövid ordítózások és szitkozódás után megparancsolta, hogy álljunk föl, de ne sorokban, hanem egyetlen hosszú rajvonalba... Természetesen így álltunk föl vagy másfélszázan. Amikor ez megtörtént, az SS odaállt az elsőhöz és *ököllel úgy arculütötte, hogy az azonnal lebukott a hóba...* Erre a másodiknak az arcába vágott, az is lebukott... *Következett a harmadik, az ötödik, a tizedik, a huszadik és következett sorra mind-egyik...* Ha az SS úr azt vette észre, hogy az, akit ököl-

lel arconvágott, nem kapott elég erős ütést, de mégis elesett, akkor *felállította, és újra lepofozta*, hogy ott hemperegjen a hóban. Én körülbelül a rajvonal közepén álltam. Mikor hozzám jött, azonnal láttam az SS szemén, hogy részeg s hogy az éjjelt ágyon kívül töltötte... Azt kérdezte tőlem, hogy — zsidó vagy? — Igennel feleltem. — Mi voltál azelőtt? — kérdezte. Megmondtam. — Gazdag ember vagy? — kérdezte tőlem. — Nem — mondtam —, szegény ember voltam és az is maradtam. — Erre kiadta nekem az esedékes ökölütést. Szerencsémre csak pofon lett belőle, de mégis a hóba estem. Az SS vitéz úr pedig az utánam következőnél folytatta az újévi felköszöntésnek ezt az eredeti műveletét.

Noha a furcsa látvány még Leót is megdöbentette, a részeg SS-bestiának eszébe se jutott, hogy a megkezdett munkát megszakítsa mindaddig, amíg nem jut el a 150-es sor végére. Sőt itt-ott ennek az újévi műsornak az élénkítéséről is gondoskodott. Például Budai-Goldberger Leó ismertnevű gyárossal és felsőházi taggal (Goldberger azóta a mauthauseni táborban meghalt) a lepofozás után beszélgetést kezdett az auf und niederről. Az SS úr szerint G. nem esett le és nem kelt föl szabályosan. Ezért auf und niedert csináltatott a hóban a 67 éves emberrel...

A 150-es sor végén volt már majdnem, amikor valami okból egy másik blokkba ment át és ott a véletlen folytán *Szentiványi Lajos* kisgazdaképviselőt verte meg...

A mi udvarunkon ezt az újévi incidenst egy másik SS, aki a részeg bestia kíséretében volt, szótlánul nézte.

Az esetet természetesen nem lehetett eltussolni, de azért valami világraszóló botrány nem lett belőle. Tíz bajtársunk arcán lévő horzsolás és sebek arra kényszerítették

a tábor parancsnokát, hogy úgy tegyen, mintha . . . Lejött a blokkba és lármát csapott Leóval, hogy miért nem jelentette neki az esetet azonnal. Leó állítólag 25 botütést kapott az ügyből kifolyóan. (Ő híresztelte így.) Azt is híresztelték, hogy az a gazember, aki ezt a brutalitást véghezvitte, 14 napi egyest kapott büntetésből. Én ezt sem hiszem. Három-négy héttel később, amikor szeneskocsit húztunk, találkoztam ezzel a fenevaddal, de olyan gorombán és szemtelenül viselkedett velünk, mint azelőtt, sőt mintha közben valami kitüntetést kapott volna . . .

Ennek az esetnek kapcsán csak az a gondolat foglalkoztatott, hogy voltaképpen tudat alatt milyen lelki képzetek dolgozhattak ennek a vadállatnak a fantáziájában, mikor részegségében azt eszelte ki, hogy sorba lepofozza a 150 zsidót. Valószínű, olyasmit gondolt, hogy ezzel «végre legyőzi az egész zsidóságot» . . .

Györkit véresre botozzák

Még a 19-es számú blokkban laktunk, amikor egyik napon Györki Imre felszólítást kapott, hogy másnap reggel jelenjen meg a tábor politikai osztályán. Az ilyesmi mindig izgalmat okozott a foglyok között, már csak azért is, mert az örökös egyhangúság és reménytelenség közepette eseményt és változatosságot jelentett. Minthogy 3—4 hónaponként mégis csak megtörtént, hogy egy-egy ember valamilyen módon kiszabadult a mauthauseni pokolból, tréfálkozva mondtuk: mit lehessen tudni, hátha?

Györki maga azt mondta, úgy gondolja és olyasmit

hallott, hogy családja a Vöröskereszt útján érdeklődött hogyléte iránt és most a politikai osztályon ezt az aktát akarják kihallgatásával elintézni.

Másnap reggel Györki el is ment és mi nagyon türelmetlenül vártuk vissza. Már dél volt, mire visszajött a blokkra és kérdésünkre, hogy mi volt, csak annyit mondott: «Semmi, *nagyon megverték!*»... Aztán fáradtan és bágyadtan lefeküdt...

Estig a következő részletek derültek ki:

Györkit kétórai várakozás után végre behívták az iroda egyik szobájába. Ott feküdt a földön egy véresre vert ember. Györkitől azt kérdezték, hogy ismeri-e ezt az embert, mire ő azzal válaszolt, nem ismeri és sohasem látta. Erre elkezdtek ütlegelni, majd megparancsolták neki, hogy vesse le a nadrágját... Megtette, mire tíz kemény botütést mértek rá...

Ezután megkérdezték a másik összevert embert, ismeri-e Györkit? Az is kijelentette, hogy Györkit nem ismerte és nem is látta soha! Ezután bevitték Györkit egy másik szobába, ahol mintha semmi sem történt volna, már udvariasan beszéltek vele, elmondták neki, hogy otthon valóban érdeklődtek hogyléte iránt. Végül valami jegyzőkönyvfélét irattak vele alá és aztán mintha mi sem történt volna, hazaküldték a blokkba!...

Este Györki fájdalmas nyögésére lettünk figyelmesek. Megnéztük említett testrészét és olyan *borzalmas véraláfutásokat láttunk rajta, hogy néhányan könnyekre fakadtunk.*

Ez történt és ezt tették a banditák egy ártatlan és védtelen politikai fogollyal, megérdemelt bukásuk előtt négy-öt hónappal... Ideiktattam ezt is a többi akta

mellé, mondjon ítéletet a becsületes emberek világa a becstelen gonosztevőkről.

Tömeggyilkosságok

«Szerencsések, hogy nem két évvel ezelőtt jöttetek Mauthausenba, mert különben már mind a krematórium-kéményen mentetek volna át»... Ez volt a blokköregék és a közlékenyebb SS-ek rendes szavajárása, amikor bizonyítani akarták, hogy a foglyoknak mennyivel jobb dolguk van ma már Mauthausenban, mint amilyent megérdemelnek.

«3000 hollandiból 8 nap alatt elpusztult több mint 2500», így tudta és beszélte az egyik. 2000 lengyelből egy hónappal később már száz sem volt itt — mondta a másik. Emlegették Mauthausenhoz tartozó kisebb táborok neveit: Guzent, Melket és más helyeket, emlegették a tömeges öngyilkosságokat, a megfagyásokat stb. stb.

Lehet, hogy túloztak vagy csak fecsegték ezekről a lezajlott tömegborzalmakról, talán csak azért, hogy minket szóval tartsanak és szelídebbekké tegyenek. De okom van rá, hogy ezúttal igenis higgyek abban, ami rémmesét a multa vonatkozóan előadtak, mert magam előtt láttam a mauthauseni jelent.

Például ott állunk a 19-es blokk udvarán. Sétálunk vagy sorakozunk. Mögöttünk a 20-as blokk. A 20-as blokkot *büntetőblokk*nak nevezték. Hallhattuk a parancsszavakat, amelyek a 20-asban még éjjel sem szüneteltek. Vagyis a 20-asban lévő szerencsétlen foglyokat éjjel és nappal szüntelenül egzecírozatták és mint hallottuk, fél- és negyedporció kenyéren éltek, gyakori böjttel súlyosbítva.

Állunk az udvaron és látjuk, hogy a 20-as blokknak nincs is udvara, csak egy kis vasajtaja, amelyen csak egy-két különösen rosszarcú SS jár ki-be, nemcsak fegyveresen, hanem hosszú bikacsökkel a kezében. Állunk az udvaron, kinézünk barakunk előtt és ott látjuk naponta a 20-as kis ajtaja elé kitett két-három holttestet... S így látjuk ezt mindennap s látjuk, hogy napról-napra a 20-asban szaporodnak a halottak számai. Ott fekszenek a holttestek, rajtuk szörnyű ütések nyomai. És aztán jönnek a téli hónapok és a 20-asból naponta 10—15 holttestet dobálnak a kis vasajtó elé... Felejthetetlenül szörnyű, borzalmas látvány.

Ezután két különös dátum következik.

November végén kövezők és építőmunkások jelennek meg udvarunkon és az udvar közepén kőfalat építenek. Mi célból vajjon? A mi blokkunkat hozzáveszik a 20-as-hoz, egyesítik, mert a 20-as már nem felel meg hivatásának, már szűknek bizonyul. Mi kiköltöztünk a 19-esből, a 20-as pedig folytatta megnagyobbított üzemét...

Jön február 2-ika, Gyertyaszentelő ünnepe. Hogy mi történt ezen a februári napon? Éjjel arra ébredtünk, hogy közelünkben nagy géppuskaropogás, nagy lárma hangzik, össze-vissza kiabálás és nagy zűrzavar. Reggelre megtudtuk, hogy a következő dolgok történtek:

A megnagyobbított 20-as blokk lakói — többnyire orosz foglyok — kitörtek. Őreiket lefegyverezték, néhány puskát is szereztek, néhány őrt az ételcsajkákkal sebeztek véresre, az ablakokon keresztül kijutva áttörtek, a kőfal tetején lévő drótsövényt átvágták, hogy a sövényen áthúzódó elektromos áram ne sujthassa őket és elmenekültek a fenyvesek közé néhány százan... Néhány ha-

lott még éjjel volt mindkét részről. Reggel az SS bevonult és felkoncolta azokat, akik a blokkban maradtak, a szökevények felhajszolására pedig nagy hajtóvadászatot indított a közeli erdőkbe. *Néhány százat utolérték és megölték ott a helyszínen*, de a többi szerencsétlen fogoly sorsa sem volt kétséges.

Ennek a tömeggyilkosságnak tanúi voltunk. De még mi minden történhetett Mauthausenban, amiről mi nem tudhattunk, ami csak úgy véletlenül vagy közvetve jutott tudomásunkra.

Egyesek kivégzése napirenden voltak s szinte már különösebb feltűnést vagy izgalmat sem okoztak. Például bejött az irnok és felolvasta három vagy több orosznek a nevét. A szerencsétlenek mit sem sejtve jelentkeztek. «Azonnal utánam» — szólt a parancs. A foglyok simítják a ruhájukat, vissza akarnak menni sapkájukért. „*Sapka nem kell*» — mondja az irnok félig közömbös, félig szomorú hangon... Ilyenkor már tudtuk, hogy Berlinből vagy honnét megjött a végső döntés és a szerencsétlen fogolytársunknak ütött a végórája, viszik őket kivégzésre... Nem is láttuk őket többé soha... Ugyanígy volt lengyel foglyokkal is. Így mentek ki szemünk előtt a blokk udvari kapuján magasrangú lengyel tisztok, papok és mások az utolsó útjukra. Ha volt pap a közelben, elkísérte a szerencsétleneket a blokk kapujáig... Ilyenkor rendszerint néma gyászban ültek a foglyok...

Így távozott blokkunkból néhány héttel ezelőtt hangtalanul, anélkül, hogy valaki sejtette volna, *Bernacsek* osztrák elvtársunk, a linzi szocialisták egykori híres vezetője. Bernacsek esete is érdekes és tragikus, mint egy történelmi tragédia igazi hőiséé.

Emlékezetes, hogy *Bernacsek* volt az, aki 1934 februárjában a Dolfuss elleni Schutzbund-forradalmat volta-képpen elindította. Ugyanis amikor a rendőrség annak idején behatolt a linzi munkásotthonba, hogy elvegye a közfársasági Schutzbund fegyvereit, akkor *Bernacsek* párttitkári minőségében kiadta a jelszót az ellenállásra. Az összeütközés megtörtént, ennek híre ment Bécsbe s így tört ki az 1934. évi február 12-i Schutzbund-felkelés. *Bernacsek* bujdosásai útján eljutott Moszkváig. Onnan hazajött és a linzi bíróság kétévi börtönre ítélte, amit *Bernacsek* el is szenvedett. 1938. után, mikor Hitlerék elfoglalták Ausztriát, *Bernacsek*et egyelőre nem bántották. De amikor 1944 nyarán Linzben Hitlerék valami összeesküvésfélét fedeztek fel, akkor *Bernacsek*et börtönbe vetették és az év elején Mauthausenba hozták. Azt hittük és reméltük s nyilván ő maga is szegény azt hitte, hogy ez most már kálváriája utolsó állomása. Mégis mi történt? Március elején a délutáni órákban jöttek *Bernacsek*ért. Kalap nélkül vitték őt is. Kalap és feltűnés nélkül vitték az orgyilkosok... Aznap este nem jött vissza, már rosszat sejtettünk, reggelig sem jött, egyáltalán nem jött többé vissza. Vége volt, megölték, mint annyi sok százat és ezret...

Február végén még egy szörnyű és gyalázatos tömeg-mészárlás szemlélésében volt részünk.

Transzportot hoztak valahonnan a fürdő elé. Rettentő igazi februári hideg volt és a szerencsétlen jövevények csak ott álltak egy szál ingben és alsónadrágban úgy, ahogy ez Mauthausenban szokásban volt. Ott álltak mult éjjel óta és már délután is volt és ha türelmetlenkedtek vagy jajgattak a fagyoskodás miatt, akkor kegyetlen

ütlegelés volt a válasz. A szörnyű befejezés pedig az volt, hogy egy csoportot ott hagytak állni egész éjjel s reggelig *mintegy 300 hulla ott feküdt egy rakáson* . . . Ez történt Mauthausenban a náci gazemberek bukása előtti utolsó hetekben.

Szörnyű mérleg vagy statisztika volna, amit készíthetnénk ezekről a mauthauseni tömegyilkosságokról. De ki legyen vajjon, aki erre vállalkoznék. Odavetőleg álljon itt csak egy-két szám. Mikor én Mauthausenba érkeztem, a foglyok számozása a 60.000-nél tartott. Ennek az évnak az elején már a 135.000-res számot láttuk. Szóval átlag havi 5000 volt az újonnan érkezettek száma, vagyis évi 60.000. Ha öt évet számítunk, akkor ezidő alatt 300.000-ren jöttek a táborba. A mi csoportunkból egy év alatt 35% tette meg a tragikus utat a krematórium kéményén át. Ez tehát azt jelenti, hogy egyedül Mauthausenban öt év alatt 100.000 embert pusztítottak el. Meg kell jegyezmem, hogy az úgynevezett benfentesek, akik a tömegek *elgázosításáról* és nagy tömegeknek egyéb módon való elpusztításáról tudtak, *egy millióra* becsülik a meggyilkoltak számát. Persze, csak ebben az egyetlen táborban.

Illusztrációul még a következőket kell feljegyeznünk: Az utóbbi hetekben naponta hallottuk és láttuk egy úgynevezett „*Perg-Kommando*” kivonulását. Nem tudtam, miről van szó. Azután a Kommandó egyik tagja, teljesen megbízható egyén, régi elvtárs, megadta a felvilágosítást. Pergben, Mauthausenhoz közel fekvő községben és ugyancsak *Marbachban* is hatalmas *tömegsírokat* kellett ásni, mert a krematórium már nem győzte a napi munkát. . . . Marbachban az említett elvtársunk saját

szemeivel látott kivégzéseket, mégpedig úgy, hogy *olyanokat is beletaszítottak a gödörbe, kikkel a golyó még nem végzett volt*, akik még éltek...

Vajjon milyen szavakkal illessük a Hitler-banditáknak ezt a tömeggyilkosságát?

Egyéni. lelki magatartás

Bizonyára lesz számos olvasó, akit a mauthauseni önkénytelen lakók, a szerencsétlen politikai foglyok egyéni élete és lelki magatartása is érdekel. Jogosult kérdés, de nincs róla sok mondanivalóm. Mert legalább is, ahogy magamon tapasztaltam s talán másoknál ugyanígy volt, azt, amit igazi lelkiség megnyilatkozásának nevezhetnénk, az előző oldalakon vázolt állapotok egyszerűen lehetetlenné tették. Mondhatnám, hogy *a valódi, igazi énünk és életünk egyszerűen szünetre kényszerült*, valahogy *fel volt függesztve*, éppen csak hogy vegetáltunk.

Amikor Mauthausenba érkezésünk után az első fürdő előtt, mindenünket elrabolva, meztelenre vetkőztettek és semmiféle szükségletünkről többé nem gondoskodtak vagy éppen csak úgy gondoskodtak, ahogy ezt fentebb már vázoltam, akkor az volt az érzésünk, az enyém legalább is az volt, hogy valami őserdőbe jutottunk s életformáink és életlehetőségeink semmivel sem különbek, mint az ősemberé. Látni kellett volna például, hogyan faragtak a foglyok a hulladékok között talált fadarabból kanalat. Látni kellett volna, hogy akinek véletlenül volt kanala, hogyan kalapácsolta vagy köszörülte annak felső részét az udvar piszkos kövezetén

ciesre, hogy a kanalat kés helyett is használhassa. Hogy az udvaron nyilvánosan minél gyakrabban vizsgáljuk, illetve férgektől tisztogassuk alsó- és felsőruháinkat, azt egyenesen ránkparancsolták. Ha gombot, rongyot, cérna- vagy spárgadarabot a szemétdombról vagy a sárból ki lehetett szedni, azt külön szerencsének tartottuk. Innen már csak egy lépés volt ahhoz, hogy egyesek a szemetesláda kincseiből is bányásszanak, sőt a mások holmijához is nyúljanak anélkül, hogy ennek az új szokásnak izlésellenes vagy az emberi méltósággal ellenkező mivoltával törődjenek. A nyers fehérrépát vagy céklát én például rendszerint meghámoztam, mert a kérge trágyától, földtől vagy miegymástól piszkos lett. Ahogy ezt a piszkos kérget eldobtam, akadt fógolytárs, aki már ott leste, hogy felszedhesse. Leggyakrabban *Budapest egyik leggázdagabb kereskedője* volt, aki ezeket a szemeteket a földről felszedte és megette. Magatartását azzal indokolta, hogy neki „a kellő mennyiség a fontos”, a többivel nem törődik. A kenyér penészes részeiért valóságos koldulás folyt. Egyesek, szemérmesebbek azzal indokolták koldulásukat, hogy a legújabb tudományos orvosi felfogás szerint a penész már nem ártalmas, mások éhségükkel indokolták vagy egyszerűen nem is indokolták, csak összeszedték és a padlóra szétszórt szemetet és morzsát is megették. Olyan emberek tették ezt, akikről tudtuk, hogy odahaza a gourmandok ételszokásai szerint élnek... Ha arról volt szó, hogy maradt egy kis répa-levés, egyesek pótagot, «Nachschlag»-ot kaphatnak, akkor erre a pótlékra csak az számíthatott, aki a leghatásosabban tudott könyörögni, veszekedni, vagy aki elég erős és ügyes volt, hogy fógolytársát a sorból kilökjé, has-

bavágja vagy bármi más, az emberi méltósággal egyáltalán össze nem férő módon megelőzze. Voltak persze szemérmesek és ügyetlenek is, azok egyszerűen többet éheztek, mint a többiek. Voltak, akik az ilyen erényt néha szóvá-tették és dícsérték, de ők maguk nemigen gyakorolták, legfeljebb ügyesebben és észrevétlenebb módon „organi-záltak”. Akik otthonról csomagot kaptak — 1944 őszén ez a lehetőség tudvalevően általában megszűnt —, azok a jó „hazait” legfeljebb egy-két kebelbarátjukkal oszt-hatták meg. A többiek hiába irigykedtek volna, mert hi-szen hol lehetett volna egy vagy akár több, akár tíz csomagot a fogolytársak százaival megosztani? Ha egye-sek jobb munkahelyet kaparintottak maguknak, ha ezen a réven hetenként külön kenyér-, főzelék- vagy cigaretta-adaghoz jutottak, akkor emiatt sokan joggal morogtunk vagy csendes megjegyzéseket tettünk, de a végén mégis csak kénytelenek voltunk belátni, hogy ha az illető nem nyúl a kedvezmény után, akkor utánanyúl a másik.

Az ilyen élet, az efajta „élmények” társalgási témának megfelelték egy-egy napra vagy egy-egy órára, de ezen is legfeljebb összeveszni tudtunk egymással. Voltak termé-szetesen szépszámmal készsleges, segítségre hajlandó, ren-des, erős emberek, de a lényegen, valamennyiünk fene-ketlen nyomorúságán ez nem sokat változtatott, az általános türelmetlenségen, a túrheteretlen zsvajjon, lár-mán, az általános, undorító életúntságtól teli hangulaton mindez nem segíthetett. Az úgynevezett «afférok» alkal-mával mindig csak a szereplők cserélődtek, az affér maga és így a magatartás is azonos és mindig egyforma maradt. Ha egyikünk-ből vagy a másikk-ból a jogos harag vagy a méltatlankodás kitört, azokhoz, akik tulajdon-

képpeni okozói voltak, a panasz úgy sem juthatott el. Az eredmény tehát nem volt más, mint zsörtölődés és összeveszés azok között, akik rendszerint legközelebb álltak egymáshoz. Az eredmény párnapi „haragszomrád” volt anélkül, hogy súlyosabb következményei lettek volna a dolognak. A párbajkóder szabályai, úgy tudom, a börtönben nem érvényesek. Ez nagyon bölcsek szokás, mert anélkül Mauthausenban bizony reggeltől estéig, éjjelnappal párbajozhattak volna az emberek, ha ugyan a sovány koszt mellett az efajta szórakozásokra egyáltalán lett volna kedvük. (Eszembe jut szegény Garai János fogolytársam, Európa kardvívóbajnoka. A gyalázatos moslékleveseket nem bírta, teste összeaszott, összetört, megkapta az ukránbetegségnek nevezett bélhurutot s tíz nap alatt a krematórium kéményén vonult föl a hős bajnoknak kijáró örök dicsőség honába...)

Voltak számosan rendkívül kitűnő idegzetűek, szerencsés vérmérsékletűek, akik arra igyekeztek, hogy Mauthausenban is csendesesen és igazi bölcsesség módjára éljenek és viseljék sorsukat. Számosan igyekeztek idejüket jól kihasználni és idegen nyelveket vagy más hasznos dolgokat tanultak. Én magam, bizony, a gondolkodásra legfeljebb az éjjeli órákat tudtam kihasználni, azt is csak akkor, amikor a nagy tömeg hortyogását, krákogását és az egyéb éjjeli zajokat és zörejeket már megszoktam. Nappal még gondolkodni sem tudtam, nappal csak fáztam, éheztem, veszekedtem és unatkoztam.

Mint szocialisták és mint szocialista csoport sokat szenvedtünk, hiszen mi lettünk volna a legigényesebbek. Mi követeltük az étellel és a társadalommal szemben a legtöbbet s mi éreztük leginkább és a legfájdalmasab-

ban, hogy letaszítottak bennünket a piszokba és a legmélyebb nyomorúságba. Mi követeltük volna a legerősebben a legnagyobb megbecsültetést és az igazságos bánásmódot s helyette kaptuk az aljas pribékek durvaságait és pofonjait. Tudatában voltunk Ady szép szavainak, hogy «Minket kötnek égi jelek» — de Mauthausenban utolsó sehonnaiaknak néztek minket is. Gyakran fogolytársaink sem értettek bennünket vagy igazságtalanul és tudatlanok módjára ítélték meg bennünket, elveinket és törekvéseinket. S védekezésül semmit sem tehattünk. Úgy élhettünk csak, mint a többiek. Nem beszélhettünk, nem jegyezhattunk és nem írhattunk. Rabok voltunk és a pokolban éltünk. Csoda, hatalmas, szép csoda, hogy életben maradhattunk és feltámadtunk, hogy megszabadulhattunk.

A bűnhalmaszat

Összegezhetünk és megállapíthatjuk a bűnlajstrom teljességét.

1. A náci bandták a «*hű szövetséges*» *álarca* alatt törték rá az országra. A „szükség törvényt bont”: — ezt a cinikus argumentumot a németek képviselői ugyan már az első világháború alatt is használták és hangoztatták, de olyan galád módon még sem éltek vele, mint 1944 március 19-én. Miközben ezen a napon délelőtt és délután odakünn Budapest körutain és utcáin még mint „komoly kötelességüket végző” katonák, külsőre illedelmes és tisztességes viselkedést színleltek, bent a lakásokban hajnal óta már házkutatások jogcímén *loptak*, ra-

*boltak, fosztogattak, már békés polgárokat zaklattak, vérelesen bántalmaztak és elhurcoltak. Milyen jupon? Mit vétettek ellenük a magyar állam békés polgárai? Hiszen Magyarország évek óta pénzt, gazdasági javakat és milliányi emberéletet áldozott a németek háborújának a vonalán és a nácirablók ezért így fizettek és ezt az áldozatot így hálálták meg? Közönséges betörök módján belopakodnak és közönséges emberrablással. Állapítsuk meg, hogy azok között a magyar állampolgárok között, akiknek Hitler SS-legényei március 19-én már hajnalban így nekiestek, talán egyetlen egy olyan ember sem volt, aki cselekvően lépett volna fel a németek háborús érdekei ellen. Sőt, lehettek közöttük olyanok, akik még gyakran rokonszenveztek a németek ügyével. Állapítsuk meg tehát, hogy amit ezek a hitleri gonosztevők március 19-én hajnalban megkezdték, az nemcsak arculesapása volt minden nemzetközi jognak és szokásnak, de a *hitvány-ságon túlmenően még ostoba, buta cselekedet* és eljárás is volt.*

2. Amikor lakásainkból elhurcoltak bennünket és ledobtak az Astoria-szálló szuterénjébe, akkor modorukon és magaviseletükön már észrevehettük, hogy fegyveres utonállók kezébe kerültünk, de még ott is úgy viselkedtek, mint akik még tudják, hogy óvatoskodniok kell. Még a korrektséget színlelő hivatalnokok pléhporfáját öltötték magukra, nyilván még tartottak attól, hogy az Astoria még a fővároshoz tartozik, még nem érezték egészen karmaik között a zsákmányt. S ámbár már ott is pimaszkodtak, de mégis szirupos álnokságtól diktált megjegyzéseik voltak az áldozatok számára. Mihelyst azonban átszállítottak minket a börtönbe, mihelyst vasrácsok és

vasajtók mögött tudtak bennünket, rögtön megkezdődött a brutalizálás, rögtön *vertek, pofoztak és rugdostak minket.*

3. Mikor áthoztak minket Ausztriába, „az ő területekre”, amelyet különben szintén másoktól loptak, amikor ideiglenesen elhelyeztek minket négy hétre Oberlanzendorfba, ott már nyíltan kezdték kifosztásunkat, ott arra kényszerítettek, hogy magyar értékeinket becserélik márkára, mikor azután Mauthausenba hurcoltak, ott *meztelenre vetkőztettek, mint ahogy az igazi harmiák szokták és minden értékeinket el is rabolták.* Se ruhánkat, se ékszereinket, se egyéb értékeinket többé nem láttuk soha. Akik ezentúl német katonai egyenruhát öltenek magukra, azok ne felejtsek, hogy német uniformist viseltek *a hitlerista tolvajok és betörők is.* Tehát a pisztolyok erejével és annak a jogán követték el rablásaikat úgy, ahogy a többi közönséges fegyveres rablók vagy betörők szokták.

4. Gyalázatos bűnös módon *éheztek, koplaltattak* minket. Olyan élelmet adtak, hogy a főutcai börtönkosztra vágyódva gondoltunk s szinte imádkoztunk, hogy bár csak legalább olyat ehetnénk, amilyent a pestvidéki törvényszék fogházában kaptunk. *Engedték, hogy a felügyelő személyzet ennek a sovány rabkosztpótléknak legalább negyedrésztőlünk ellopja.* Látták, hogy csont és bőr vagyunk, látták, hogy éhségokozta betegségek gyötörnek, nem segítettek és nem könyörültek meg rajtunk. Hagyták, hogy piszokban és mocsokban fetrengjünk, nem adtak tiszta alsóruhát, nem adtak szappant, de véresre pofozták azt a szerencsétlent, akin férgeket találtak, mondván szemforgató aljas módon, hogy miért nem

tisztálkodik? «Miért nem vigyáz magára?» Jó ruháinkat elszedték és rongyokba bujtattak bennünket, hogy koldusokká változtassanak és megalázhassanak minket s taposhassanak rajtunk.

5. Ezeknek a gonosztevőknek lelketlenségéről és kegyetlenségéről könyvtárra való köteteket lehetne összeírni. Talán egyetlen gaztettük sem jellemezhetné jobban őket, mint az, hogy *nem engedték, hogy egy sor írásban érintkezessünk otthonmaradt hozzátartozóinkkal*. Nem hiszem, hogy volna a világon olyan börtön, melynek lakói, még ha rablógyilkosságért is szenvedik büntetésüket, bizonyos meghatározott időközben ne ír hassanak levelet az övéiknek. A náci börtönök azt sem engedték Mauthausenban, hogy mi, akiket pedig politikai deliktum miatt tartottak fogva, az ő saját cenzúrájuk alkalmazásával megír hassuk aggódó rokonainknak, hogy életben vagyunk. Ez valamennyi fogolynak leírhatatlan lelki kínt és fájdalmat okozott, de a hitleri bestiák mégsem voltak hajlandók arra, hogy kínjainkat enyhítsék.

6. Fegyházviselt, lezüllött és beteglelkületű, szadista hajlamokkal megvert egyénekre bízta a felettünk való felügyeletet. Vagyis *bűnösök kezére adtak bennünket* és ilyen aszociális lények kényének-kedvének s elvadított, elrontott hangulatának szolgáltattak ki minket. Ez azt jelentette, hogy az általános bűnhődésünkön kívül éjjel és nappal külön szenvedésekben volt részünk és külön büntetéseket kellett elszenvednünk.

7. A gyűlöletnek, lenézésnek és lebecsülésnek akkora fokát tanusították és gyakorolták a náci velünk szemben, hogy ezt leírni szinte képtelenség. Ez az infernális gyűlölet szabta meg a velünk, védtelen és ártatlan fog-

lyokkal szemben való bánásmódot. Ha egy közönséges SS-legény csak messziről közeledett, akkor már haptákba kellett állnunk és le kellett vennünk a sapkát. Jaj volt annak a szerencsétlen fogolynak, aki azt elmulasztotta. Esőben és fagyban ez a haptákolás kötelező volt. Aki nem elég gyorsan ugrott a köszöntésre, azt az SS irgalmatlanul felpofozta. Ha a szegény fogoly éppen feküdt, vagy sánta volt és a tisztelgést lassabban csinálta, mint mi többiek, akkor néhány pofonnal vagy rugással móresre tanították. Szemtanuja voltam egy jelenetnek, amikor egy éppen unatkozó SS megszólította az egyik fogolytársunkat és néhány dolog felől kikérdezte. Az illető bajtársunk, egy budapesti nagyvállalatnak a vezetője, mindenre pontosan felelt és azt is jelentette, hogy tartalékos százados volt. Csodálkoztunk is, hogy az SS úr milyen behatóan «méltóztatik érdeklődni»... Mikor az érdeklődésnek vége volt, akkor azzal jelezte a cercle befejezését, hogy bajtársunkat, *a tartalékos századost csizmájával egyszerűen hasbarúgta*... Így értelmezték ezek a durva, neveletlen zsványok az európaiasságot, így demonstrálták «úriember» mivoltukat. Ilyen bánásmódban részesítették az értük tűzbement szövetséges ország polgárait.

8. Minthogy *a kórháztól való irtózás* meglehetősen gyakori szokás, nem akarnám ezt is a náci terhére írni. Csakhogy — amint ezt különben adatokkal bizonyítottam —, Mauthausenban *a kórházban gyógyítás helyett csakugyan gyilkoltak*. Ezért remegtek az emberek attól, hogy kórházba kerüljenek, ezért titkolták bajukat, ezért hanyagolták el sokan a betegségüket és haltak meg olyanok, akiket rendes kórház és emberséges ápolás mellett megmenthettek volna. De az SS-bestiák a szegény beteg-

kreaturának sem kegyelmeztek, ezekkel szemben sem éreztek szánalmat, ellenkezően, jogosnak tartották, hogy ezeket ugyancsak *a másvilágra rúgják*. Elég, ha még megemlítem, hogy a kórházban még élvezhetetlenebb volt a levesnek nevezett moslék, mint az egészséges foglyok barakjában és *a kenyérporció is kisebb volt*.

9. Kérdjük: milyen bíróságnak vagy törvényes fórumnak az *ítélete* alapján bántak így velünk? A deportáltak 99 százalékát soha még csak ki sem hallgatták, nemhogy ellenük bírósági tárgyalást folytattak vagy ítéletet hoztak volna. Törvényen kívül helyeztek minket. «Vogelfrei» voltunk attól a pillanattól kezdve, hogy otthonainkból gyalázatos erőszakkal és barbár módon elhurcoltak. Ha tettenérték volna, vagy ellenünk valami bizonyítékot tudtak volna felhozni, akkor az ilyen eljárás talán még indokolható lett volna. Így azonban szörnyű, sötétebb gabszág volt, mint az, amelyet talán elmúlt évszázadokkal ezelőtt a legsötétebb középkorban vagy ókorban gyakoroltak a háborús foglyok ellen.

De nem folytatjuk!

Rajtunk olyan sérelmek történtek, mi a hitleri banditizmusnak olyan és akkora fokát voltunk kénytelenek elszenvedni, amely az emberi történelemben szinte példa nélkül való! Ez a hitlerista büntény és bűnhalmazat *megtorlást igényel!* A civilizált emberiség megsértett jogrendje és megbántott emberisége követeli *az elégtételt és a megtorlást*. Az ilyen jóvátétel nélkül fennmarad az a veszedelem, hogy sokan a *szemet-szemért* embertelen elve és módszere szerint próbálják az elégtételt megkeresni és a *vérbosszú* útjára fognak gondolni. Ennek megakadályozása érdekében legalább annyit kell megtennünk, hogy

a hitleri hitványságok ellen ország-világ előtt, az egész kultúremberiség előtt *vádat emelünk*, a civilizált emberiség pedig *lökje oda a közmegevetésnek* ezeket a bestiákat!

A bestia kimúlása

Február végefelé egyre kezdtek erősödni azok a reménysugarak, amelyek jelezték, hogy a bestia végnapjai közelednek, hogy ezzel a mi felszabadulásunk napja is közeleg, hogy szenvedéseink már nem tarthatnak soká.

A rádiót, amelyen azelőtt legalább a német adást hallgathattuk, már mult év júniusában leszerelték, amikor az angol-amerikai invázió híre hozzánk is eljutott. De azért a hírek mégis csak átszivárogtak hozzánk is. «Latrina-hírek»-nek neveztük ezeket az értesüléseket. De, amikor itt-ott a «Völkischer Beobachter» egy-egy száma titokban kézről-kézre járt a táborban, akkor megállapíthattuk, hogy a latrinogrammok elég jól működtek és elég pontosnak bizonyultak. Február végén már mind gyakoribbá vált, hogy Hitlerék egyes táborokat kénytelenek voltak evakuálni és akkor az ottani foglyokat Mauthausenba hozták. Oda hozták többek között a sachsenhauseni, valamint a hirhedt auschwitzi táborban lévő szerencsétlen fogolytársainkat.

Az auschwitzi táborról azért is kell külön megemlékezni, mert ehhez is olyan jelenség fűződik, amely a hitleri banditaságot mélyen jellemzi. Ugyanis Auschwitzból *nőket* is hoztak nagy számban a mi táborunkba. Azelőtt Mauthausenban nők nem voltak, illetve és éppen

erről kell néhány szót szólni, a nőknek egy bizonyos csoportja Mauthausenban is volt. Az 1. számú barakban, közel a politikai osztályhoz, a tábor szentélyéhez, az SS urak használatára — *bordélyházat* rendeztek be... Sokszor láttuk, amikor ezek a szerencsétlen nők vasrácsos ablakaikból kikukucskáltak és nézték a szép mauthauseni «korzót». A viszonyok úgy alakultak, hogy ez az intézmény február végefelé, vagy március elején feloszlott és ezek a nők — munkanélküliekké váltak. Nem tudni milyen okból, lehet, hogy valamilyen vizsgálóbizottság érkezésétől tartottak, de a bordélyházat hirtelen feloszlatták. Szóval az 1. számú barakban elhelyezett zsákokat dobták ki elsőkül a hajókból. Mint említettem, ugyanabban az időben érkezett Auschwitzból a női transzport. És ekkor az történt, hogy úgy, ahogy a mi felügyeletünkre, majdnem kizárólag hivatásos bűnösöket állítottak, a szegény *auschwitzi nők felügyeletére a prostituáltakat osztották be*... Felöltöztették őket az SS-ekéhez hasonló kosztümökbe és felhatalmazták őket a szegény auschwitzi nők kordábantartására, azaz pofozására és kínzására... A nácik lelkületéhez és rendszerességéhez valóban méltó intézkedés. A társadalom söpredéke, salakja és szemetje mint a hitleri morális értékek tartalékja...

A zűrzavarnak és a vég közeledésének egyik jele volt az is, hogy április elején három nap alatt mintegy 12.000 magyar munkaszolgálatost hoztak Mauthausenba. Néztük ezeknek a szerencsétleneknek a bevonulását és mondhatom, szörnyűbb és szivettépőbb látvány már alig képzelhető. Nem tudom, meddig voltak úton, elcsigázottan vándorogtak és vonszolták legyengült és leromlott testüket,

kínos volt nézni. Sátortáborba vitték őket és már megérkezésük utáni *másnap reggel százával feküdtek ennek a transzportnak a halottai a sátor előtt*. A fedett sátrakban a transzport fele is alig fért el, tehát ott tanyáztak szegények a még meglehetősen csípős, hideg időben a szabadban. Néhány nap mulva ezt a transzportot Mauthausenből elvitték. Újra láttuk a szerencsétlenek felvonulását, de pár nap mulva megint csak visszahozták őket. Igaz, hogy körülbelül csak a felét hozták vissza, hogy a másik felével mi történt, azt nem tudtuk meg.

Más területeken is megkezdődött a hitleri módszerek szerinti tisztogatás, — az ellógás, vagy az arra szolgáló előkészületek sorozata. A viszonyokkal ismerősök, az úgynevezett befentesek, a leghatározottabban állították, hogy Hitlerék a leghitványabb gaztettekre még csak most készülnek. Nem akarják például, hogy akár a várható Vörös kereszt bizottsága, akár a győztesek meglássák vagy megismerjék a mauthauseni kórházi viszonyokat. Nem akarják, hogy lássák a csontig lesóványodott és halálosan beteg fogolytömegeket, ezektől tehát meg akarnek szabadulni, mégpedig úgy, hogy egyszerűen — elgázosítják őket. Megfigyelésem szerint erre már nem igen kerülhetett sor. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy Hitlerék erre a szörnyű, utolsó gaztetre nem lettek volna képesek. Csak éppen az események gyors pergése miatt erre a tömeggyilkosságra már nem volt idejük...

Nagyon gyors iramban közeledett a nemezis, a vég. A hónap vége felé már mindenki látta és tudta, hogy közeledik a nácirablógyilkosok végórája. Ahogy ezrek és tízezrek hömpölyögtek a táborunkban, úgy fogyott és rosszabbodott az élelmünk. A zupa még rosszabb és még

élvezetlenebb lett és még kisebbekké váltak a kenyér-
adagok. Nagyobb lett a koplalás s mi mégis örültünk...
Nagyon kedves jelenetnek voltam tanuja április utolsó
napjainak egyikén, amikor egy fiatal fogolytársunk, aki
lent dolgozott a konyhán, egy kartonlapot hozott magá-
val, egy összetépett arcképnek egy részét. A képből már
nem lehetett többet látni, mint a «Führer» orrát és pa-
macsbajuszának egy részét, de erről is jól rá lehetett
ismerni az egészre. Barátunk elmondta, hogy a kép csak-
ugyan Hitlert ábrázolta, ott lógott lenn, a konyha falán,
de maguk a felügyelők tépték darabokra... Elég volt
már ebből — mondták... Egyes óvatosabbak azt a ma-
gyarázatot fűzték a dologhoz, hogy a Führer és csatlósai
képét azért tépték össze, nehogy a közeledő ellenség ke-
zébe kerüljenek s nehogy azok megbecsteleníthessék...
Mi ezzel a magyarázattal is beértük, ennek is örültünk
s legfeljebb azt sajnáltuk, hogy a valóságban nem tép-
hettük szét a pofáját ennek a hitvány tömeggyilkosnak,
akit ez a szétdarabolt kép ábrázolt.

Április végén már szinte óránként olyan híreket és
értesüléseket kaptunk s már egyre olyan események ját-
szódtak le, amelyekből ujjongó szívvel állapíthattuk meg,
hogy itt a vég, a nácibestiák már nem soká fognak garáz-
dálkodni. Megtörtént többek között, hogy a felügyelők
és megbízható segédfelügyelők egy részét külön unifor-
misba bujtatták és rendőri osztaggá képezték ki. Tud-
tuk, természetesen, hogy ez már arra az esetre szóló in-
tézkeedés, amikor a gyűlölt, hitvány SS-legényeknek a
közeledő győztes ellenség elől el kell lógnia, hogy azután
ezek az új rendőrök fedezzék a futásukat... Ugyancsak
biztosra vettük, hogy ezek a pót-SS-ek is idejekorán el

fognak lógni, mint ahogy valóban úgy is történt. Állandó csomagolást és állandó készülődést láttunk és örültünk és ujjongtunk. S egyik este már jött az irnok, szóval a legbenfentesebbek egyike, a hivatalos személy és esti hivatalos bejelentéseit azzal kezdte, hogy: „Láthatjuk, valami változás lesz, de még nem tudhatjuk, hogy milyen... Tehát viselkedjünk nyugodtan és fegyelmezetten.“

A szép, hivatalos figyelmeztetést szívből megköszöntük, a többit már úgyis tudtuk.

Azután már a film gyorsaságával peregtek a képek és az események. Már olyan hírnökök jöttek az úgynevezett hivatalos személyek közül, akik nyilvánosan és hangosan bemondták, hogy „órák kérdése“ az egész... De már mi magunk is tudtuk a latrinagrammokból, hogy az ellenes győztes csapatok már Mauthausent is harapófogóba vették, tudtuk, hogy az angolok és amerikaiak a Passau—linzi-vonalon, az oroszok pedig a Melk-Amstetten, St. Pölten-i vonalon közelednek s tudtuk, hogy ez a mi végső felszabadulásunkat is jelenti.

Május 3-án már olyasmi történt, amit egyetlen mauthauseni fogoly sem mert volna még legmerészebb álmában sem elképzelni. Ugyanis ezen a reggelen a sorakozó, a hirhedt Apell egyszerűen elmaradt... Már nem volt, aki elé haptákban odaállhattunk volna... Pedig ez az Apell, ez olyan szigorú szertartás volt, hogy jaj annak a szegény fogolynak, aki hangos lélegzetvétellel vagy nem egészen szabályos katonai tartással merte volna megzavarni. Ez a mindennapi Apellre való kétszeri felsorakozás, ez volt ezeknek az elvetemült SS-pogányoknak egyedüli imádságuk. A tábor parancsnoka, egy Bachmaayer nevezetű úr, egyesek szerint valamikor jámbor suszter-

mester, az idők folyamán vad, véres, harcos nácifőnök, a legtöbbször csak lóhátról tudta az Apellt, ezt a gyönyörű látványt végigélvezni. S mégis május 3-án reggel, bár a blokk felügyelői felállítottak bennünket, az Apell parádéjából már nem lett semmi. Már csak teljes zűrzavar volt. Az hírlett, hogy az új rendőrség veszi át a tábort, de közben ez is elkotródott, úgy, ahogy előreláttuk, s már itt volt a bécsi rendőrség, a nácik egy része is itt volt még, de az Apellre már senki nem volt kíváncsi...

Május 3-ról 4-ére virradó éjjel többen nem húnytuk le a szemünket. Ennek az volt az oka, hogy 3-án már megtudtuk, hogy mily közel van a felmentő sereg s már másnapra vártuk a tábor elfoglalását. Vártuk tehát, lesz-e éjjel közeledés, lesz-e hallható az ágyúzás. Ha csend lesz — gondoltuk — az nem jó jel. De nem volt csend, mert egész éjjel nagy, hatalmas ágyúzást hallgathattunk. Örömmel állapíthattuk meg tehát, hogy az ellenség igenis közeledik. Már voltak hírek, hogy Hitlerék a tábort idején feladják. Ezt legtöbbször biztosra vettük. Azt természetesen nem tudtuk, hogy a nácik az egész fronton már csak eszeveszetten szaladnak. Arra azonban biztosan számítottunk, hogy Mauthausenban az SS-fickók nem fogják hitvány bőrüket kockáztatni, hanem idejében el fognak pucolni. S csakugyan, 4-én este a blokk felügyelője — egy auschwitz-i pribék, aki bár csak néhány nap óta volt felügyelőnk, de szeméből semmi jó nem nézett felénk — már azt hirdette ki, hogy parlamentert ment a győztesek elé, hogy ne izguljunk, mert a tábort ezek szerint harc nélkül fogják átadni. Dehogyan nem izgultunk, az örömtől majd kiszakadt a lelkünk.

A felszabadulás

Május 5-ére ébredtünk. Számunkra mindenképpen történelmi dátum. Május 5-én volt egy éve, hogy Mauthausenbe hurcoltak bennünket és fáradtan, csüggedten és a szomorúságtól letörten, délután 4 óra táján a mauthauseni nagykapuhoz érkeztünk.

Ennek a nevezetes napnak évfordulóján arra ébredtünk, hogy a felszabadító seregek a hírek szerint már csak 30 kilométerre vannak Mauthausentől. Délben már olyan hír jött, hogy már csak 9 kilométer a távolság. Képzeltető a mi rettenetes izgalmunk. Délután 1 órakor azt vettük észre, hogy a gazdasági épületben egy fehér zászlófélét igazgatnak nagy zsinórokra... És azt is beszélik, hogy a győztes szövetségesek megbízottjai voltak már Mauthausenban vannak az irodában, de mi még nem láthattuk őket... Délután 2 óra körül Mauthausenban az izgalom leírhatatlan. Elterjedt a hír, már csak a fehér zászló nyomán is, hogy minden pillanatban jöhetnek felszabadítóink — az amerikai seregek. A szélső barakokból *a foglyok órák óta a háztetőkön állnak*, mert onnan messze el lehetett látni... Végül néhány perccel 2 óra után egetverő, szinte tébolyító ordítózások, kiáltozások: *«Jönnek, jönnek!»*... Csakugyan az első amerikai tankok a mauthauseni kapu előtt állnak!... Ellenállásra nem is gondolt senki, SS-legényeket se más, holmi felsőbbiséget már órák óta kell látnunk. S most valóban a kapu tornyára hirtelen *felröppent a hatalmas fehér zászló!*... A foglyok óriási tömegekben otthagyják a blokkokat, odatódulnak a kapuval szemben lévő térségre, az Apell-Platzra, éljeneznek, örömeikben őrzöngenek, má-

morukban ölelkeznek, csókolódnak, kiabálnak s máris nyílik a hatalmas kapu s máris bevonul rajta az első hatalmas amerikai tank. Ugyanabban a pillanatban megható dolgoknak vagyunk a tanúi:

A spanyol foglyok már fent vannak a kapu tornyain és ott azon a párkányzaton, amelyen eddig minden Apell alkalmával gépfegyverek meredtek ránk, hatalmas föliratos vásznat, transzparenszet szegeznek fel, hatalmas vásznakon a nemzetek színei, a fasizmust megbélyegző és a szabadságot dicsőítő feliratok, egetverő tapsok és éljenzések. A spanyolok szinte szálanként gyűjtötték hónapokon át titokban a vásznakat, hogy ezzel a szép tüntetéssel ünnepelhessék és szolgálhassák a felszabadulás magasztos óráját. Máris itt van a tábori zenekar és a leg szebb ünnepi indulókat, természetesen az amerikai himnuszt is belehasítják a levegőbe... Percek alatt ott áll a kapu tornyán minden nemzet képviselője, ott díszelgnek már minden nemzet zászlói, azt se tudni, honnan kerültek elő s máris hangzanak a lelkesítő beszédek a torony párkányzatáról. A magyarok képviselőjében Peyer Károly mond lelkes szavakat magyar nyelven hozzánk. Az amerikai sereg nevében egy ezredes kéri a szónokokat, hívják fel a foglyok tömegét arra, hogy az amerikai hadsereg most felszabadított minket, tartsunk tehát önfegyelmet, nehogy fegyverhasználatra kerüljön a sor, mutatkozzunk a visszanyert szabadsághoz méltóknak. S ettől a pillanattól kezdve csakugyan *Mauthausen falain belül szabadok vagyunk*...

Helyzetünk ettől a nagy naptól kezdve természetesen emberibb és tűrhetőbb, mint amilyen volt eddig. Az «öregek»-nek nevezett pribékek legnagyobb része eltűnt, mint

a kámfor. Néhányukat a foglyokból összeszerveződött társaság csakhamár «elintézt». Visszahozta őket a közeli erdőkből és bezárta őket azokba a cellákba, ahol addig a mi fogolytársaink szenvedtek... De nagyjában a tömeg, mint mindig, ezúttal is megbocsátó és kegyes volt. Rend és fegyelem mutatkozott, persze csak a fogytán lévő türelmünk arányában. Új felügyelőséget választottunk, természetesen a mienk közül. Élelmezésünk az amerikaiak érkezésének pillanatától kezdve megjavult. Az ételek ízletesek voltak, majdnem olyanok, mint az otthoni házikoszt. Még a kávé is cukrozott volt. Csak a kenyérrel volt baj. A linzi kenyérgyár le volt bombázva, az új gyár pedig technikai okokból nem sikerült, úgy, hogy kenyér hiánya miatt szörnyen szenvedtünk. De szabadok voltunk és újra hallgathattuk a rádiót... *Az első sugárzás, amelyben részesültünk, Churchill bejelentése a németek kapitulációjáról...* Ennél óriásibb örömet természetesen el sem lehet képzelni. Ahogy a jeleneten elgondolkodtam, a másik blokkból a *Marseillaise* hangos éneke hallatszott át hozzánk. Csupa lelkesedés csupa öröm... Május 15-én 70. születésnapomra ébredtem. Nemcsak szeretetteljes felköszöntőkben volt részem, nemcsak szeretetsomagban a szocialista csoport részéről, de ezenkívül reggel az a hír is érkezett, hogy másnap kezdődik a hazaszállításunk... Ennél gyönyörűbb születésnapi ajándékot nem mertem volna remélni. A hazamenetel néhány napig, pünkösdig még húzódtott ugyan, de boldogságom és örömöm mégis nagy volt.

Május 16-án megkapó és nagyszerű demonstrációban vettünk részt. Az Apell-Platzon hatalmas tribünt állítottak fel, a tribün lábánál pedig zöld gallyak- és koszorúk-

kal fekete koporsóban egy halott bajtársunk feküdt. A tribünről az egyes nemzetek szónokai méltatták a felszabadulás jelentőségét. A magyarok részéről Parragi György tolmácsolta a foglyok érzéseit. Az oroszok négyes sorokban vonultak el a koporsó előtt és *elsőkül máris indultak a nagy kapun át haza, a vágyott szabadságba...* Mi pedig tízezzel álltunk, zászlóinkat meghajtottuk a halott előtt és lobogtattuk az oroszok menete előtt ölelkezve és lelkendezve abban a gondolatban egyesültünk, hogy már nem vagyunk a nácibanditák foglyai, hogy vége a szörnyű, csúnya álomnak és hogy int felénk a teljes felszabadulás, a hazánkba való visszatérés, régóta vágyott boldog órája.

BUCHINGER MANÓ

eddig megjelent könyvei közül a Népszava
könyvkereskedésében vagy a szerző útján
még kaphatók:

„TANUVALLOMÁS”

Az 1918-as októberi forradalom tragédiája és

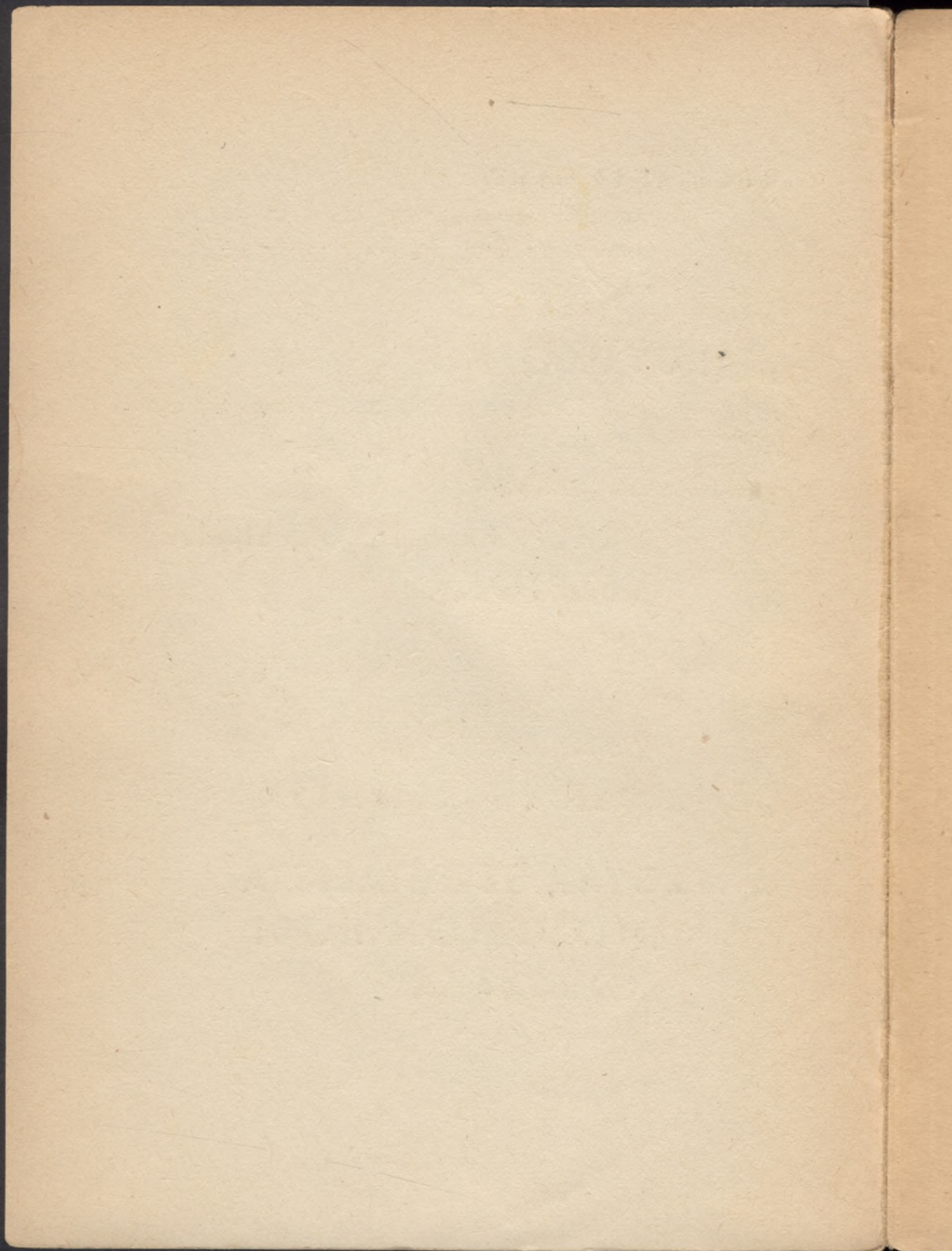
**„TALÁLKOZÁSOM AZ
EURÓPAI SZOCIALISTA
VEZETŐKKEL”**

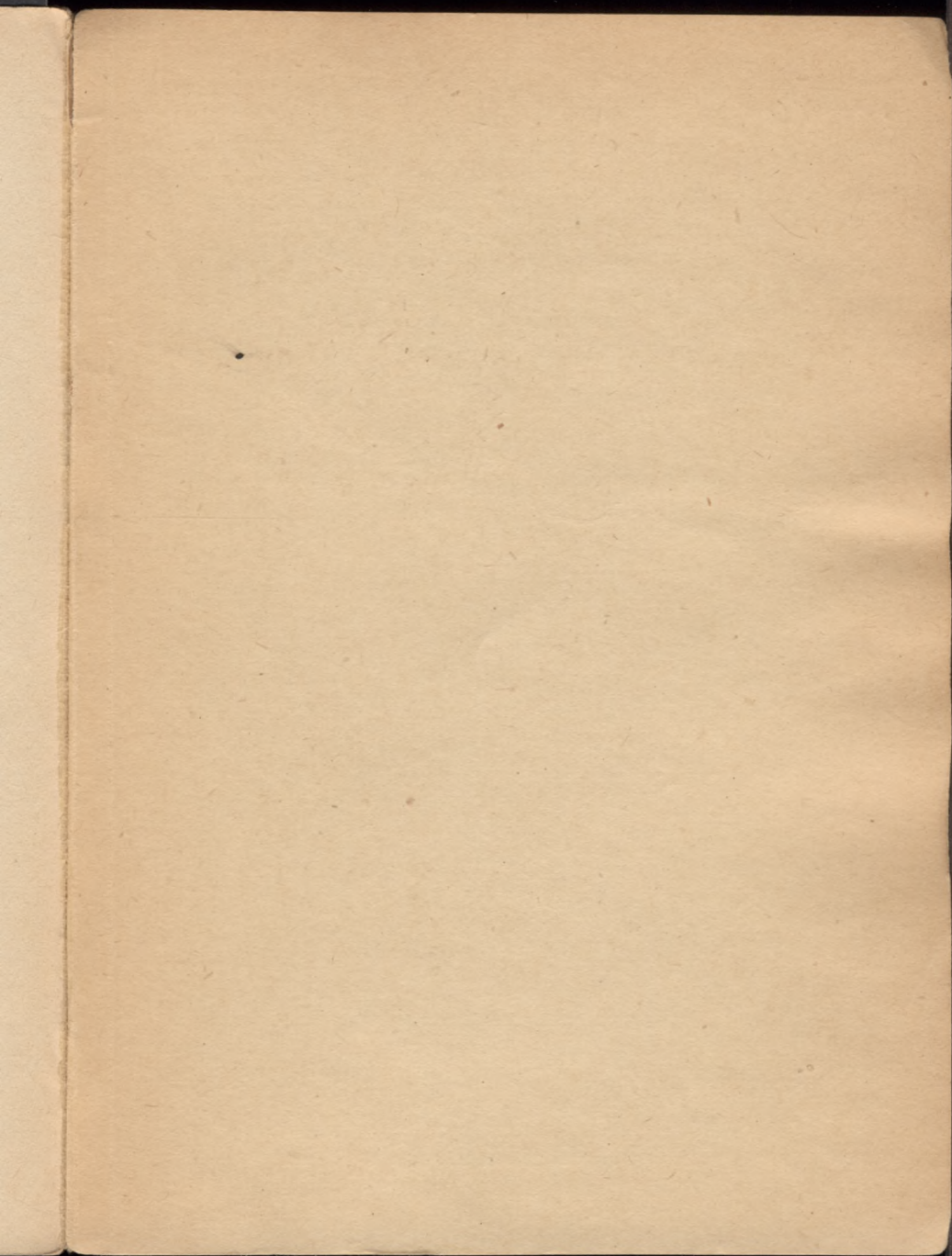
SAJTÓ ALATT:

„EMLÉKEK ÉS ÉLMÉNYEK

**A MAGYAR SZOCIALISTA
MOZGALOM HŐSI
KORSZAKA”**

4

(34)